

Aki Koivula, Pekka Räsänen & Outi Sarpila

**WORKING PAPERS IN
ECONOMIC SOCIOLOGY:**

**Suomi 2014 – kulutus ja elämäntapa:
Tutkimusseloste ja aineistojen
1999–2014 vertailua**

Turun yliopisto / sosiaalitieteiden laitos
Turku 2015

ISBN 978-951-29-6035-4

ISSN 1799-2370

ABSTRAKTI

Julkaisussa tarkastellaan syksyllä 2014 kerättyä Suomi 2014 – kulutus ja elämäntapa - postikyselyaineistoa. Kyselylomake lähetettiin kaikkiaan 3000 suomenkieliselle 18–74-vuotiaalle Suomessa asuvalle. Otantamenetelmänä käytettiin yksinkertaista satunnaisotantaa. Aineistossa olevien tapausten lukumäärä on 1 354 ja aineiston lopullinen vastausprosentti 46. Aineiston keruusta ja tallennuksesta vastasi Turun yliopiston taloussosiologian oppiaine. Aineiston keruun kustannuksiin osallistuivat lisäksi Turun yliopiston ja Jyväskylän yliopiston sosiologian oppiaineet. Julkaisussa esitellään aluksi aineiston keräämisprosessi sekä arvioidaan aineiston katoa ja sen vaikutusta aineiston edustavuuteen. Sen jälkeen esitellään Suomi 2014 -kyselyssä käytettyjä uusia kysymystyyppejä. Julkaisun lopussa tarkastellaan sitä, miten suomalaisten kulutukseen ja elämäntapaan viittaavat asenteet, arvomaailma ja poliittinen suuntautuminen ovat muuttuneet vuosina 1999–2014.

ABSTRACT

This publication describes the data from Finland 2014 – consumption and lifestyle postal survey. Questionnaires were sent to a total of 3,000 18-74-year-old Finnish-speakers during autumn 2014. The final sample was 1,354 (with a minimum response rate of 46%). The participants were selected using simple random sampling from the Finnish Population Register Database. The first section of this research report describes the data collection procedures, followed by an analysis on non-response, and non-respondents impact on the data representativeness. The second part of the report focuses on the new modules introduced in this latest wave of the survey. The final section of the report examines how attitudes addressing consumption and the way of life, general values, and political orientation have changed in Finland between 1999 and 2014.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	KYSELYPROSESSI	2
	2.1 Lomake	2
	2.2 Otanta	2
	2.3 Kyselyn kerääminen	3
	2.4 Aineiston tallentaminen	4
3	KATOANALYYSI JA AINEISTON EDUSTAVUUS	5
	3.1 Katoanalyysi	5
	3.2 Aineiston edustavuus	6
4	AINEISTON ARVIOINTIA JA UUDET KYSYMYSTYYPIT	8
	4.1 Aineiston arviointi	8
	4.2 Uudet kysymystyypit Suomi 2014 -kyselyssä	10
	4.2.1 Ajankohtaiset yhteiskunnalliset kysymykset	10
	4.2.2 Terveys ja hyvinvointi	14
	4.2.3 Riskit ja turvallisuus	15
5	SUOMI 1999–2014 -AINEISTOJEN VERTAILUA	17
	5.1 Välttämätön kulutus ja elämäntapa	17
	5.2 Arvot ja asenteet ovat koventuneet	22
	5.3 Poliittisten voimasuhteiden muutos	24
6	YHTEENVETO JA KESKUSTELUA	28
	KIRJALLISUUS	30
	LIITE 1. SUOMI 2014 -KYSELYLOMAKE	33
	LIITE 2. SUOMI 1999-2014-YHDISTETYN AINEISTON MUUTTUALUETTELO JA KÄYTTÄJÄOPAS	43

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1	Lomakkeiden seuranta.....	3
Kuvio 2	Otos ja lopullisen näytteen muodostuminen	5
Kuvio 3	Missä määrin eri-ikäiset vastaajat hyväksyvät tai paheksuvat, mikäli nainen tietoisesti pyrkii hyödyntämään fyysistä ulkonäköään.	10
Kuvio 4	Missä määrin eri-ikäiset vastaajat hyväksyvät tai paheksuvat, mikäli mies tietoisesti pyrkii hyödyntämään fyysistä ulkonäköään.	11
Kuvio 5	Eri-ikäisten vastaajien mielipiteitä eettisestä ja ympäristöystävällisestä kulutuksesta.	12
Kuvio 6	Vastaajan onnellisuus, tyytyväisyys elämään ja terveys ikäryhmittäin	14
Kuvio 7	Erialaisten asioiden kokeminen riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa ikäryhmittäin.	15
Kuvio 8	Eri kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokeminen vuosina 1999–2014.	18
Kuvio 9	Eri kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokeminen ikäryhmittäin vuosina 1999–2014.	19
Kuvio 10	Eri asioiden välttämättömyydeksi kokeminen vuosina 1999–2014. ...	20
Kuvio 11	Eri asioiden välttämättömäksi kokeminen ikäryhmittäin vuosina 1999–2014.	21
Kuvio 14	Suomalaisille tärkeimmät puolueet 1999–2014	25
Kuvio 15	Suomalaisille neljä tärkeintä puoluetta ikäryhmittäin vuosina 1999–2014	26
Taulukko 1	Aineiston ikä- ja sukupuolijakauma verrattuna väestöön.....	6

1 JOHDANTO

Suomi 2014 – kulutus ja elämäntapa -kysely kerättiin Turun yliopiston taloussosiologian ja sosiologian oppiaineiden sekä Jyväskylän yliopiston sosiologian oppiaineen yhteistyönä alkusyksystä 2014. Päävastuu aineiston keruusta oli Turun yliopiston taloussosiologian oppiaineella. Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa suomalaisten elämäntapoja ja kulutustottumuksia. Lomake laadittiin siten, että se oli pääosin yhteneväinen vuosina 1999, 2004 ja 2009 kerättyjen kyselyiden kanssa. Sen lisäksi lomakkeeseen sisällytettiin joitakin uusia kysymyksiä, jotka kiinnittyvät vuoden 2009 jälkeisenä aikana tärkeiksi nousseisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin.

Otoskoko kasvatettiin vuoden 2009 kyselyn 2500 tapauksesta 3000 tapaukseen. Tällä toimenpiteellä pyrittiin kasvattamaan havaintomäärää ja lisäämään havaintoja erityisesti aikaisemmin aliedustettujen ryhmien osalta. Otoskoon kasvattamisen lisäksi vastausmäärää pyrittiin lisäämään lomakkeen rationalisoinnilla ja nettivastaamisen helpottamisella.

Aineiston keruusta ja tallennusprosessista vastasi tohtorikoulutettava Aki Koivula (Turun yliopisto), professori Pekka Räsänen (Turun yliopisto) ja yliopisto-opettaja Outi Sarpilan (Turun yliopisto) opastuksella. Kyselyn suunnitteluun osallistui edellä mainittujen lisäksi professorit Jani Erola (Turun yliopisto) ja Terhi-Anna Wilska (Jyväskylän yliopisto). Aineiston käsittelyssä avusti myös valtiotieteiden ylioppilas Antti Holmberg (Turun yliopisto). Tutkimusselosteen käsikirjoituksen laadinnasta vastasivat Aki Koivula, Pekka Räsänen ja Outi Sarpila.

Tätä tutkimusselostusta voidaan käyttää vuosien 1999, 2004 ja 2009 aineistoa koskevien selostuksen rinnalla kaikkia kyselyaineistoja käytettäessä. Vuoden 2014 kyselyssä käytetty lomake sekä vuosien 1999, 2004, 2009 ja 2014 yhdistetyn aineiston käyttöön liittyvä käsikirja löytyvät liitteinä tämän tutkimusselosteen lopusta.

Julkaisussa kuvaillaan aluksi lomakkeen suunnittelun, aineiston keräämisen ja tallentamisen vaiheet sekä tarkastellaan aineiston katoa ja sen vaikutusta aineiston edustavuuteen. Näiden valossa dataa arvioidaan koko suomalaista väestöä kuvaavana aineistona. Sen jälkeen esitellään vuoden 2014 kyselyn uudet kysymystyyppit ja niistä muodostettuja jakaumia. Lopussa tarkastellaan ja vertaillaan eri vuosien aineistoja sekä tehdään havaintoja yhteiskunnassamme tapahtuneista muutoksista.

2 KYSELYPROSESSI

2.1 Lomake

Kyselylomake pidettiin sisällöllisesti mahdollisimman samanlaisena kuin aikaisempina vuosina. Korkeamman vastausprosentin toivossa kyselylomaketta kuitenkin lyhennettiin hieman. Vastaajan taustatietojen tiedustelua selkeytettiin ja muutamia kysymyksiä karsittiin kokonaan pois. Lopulta kyselyä saatiin lyhennettyä muutama sivu siitäkin huolimatta, että kyselyyn tuotiin kaksi uutta kysymystyyppiä. Uusilla kysymyksillä tiedustellaan vastaajan mielipiteitä ulkonäön merkityksestä sekä koetusta terveydestä ja hyvinvoinnista (uusien kysymysten deskriptiivistä tarkastelua luvussa 4.2). Lomaketta päivitettiin myös muotoilun ja eri kysymystyyppien järjestyksen osalta. Postitse lähetetty lomake esitetään kokonaisuudessaan liitesivulla 1.

Aivan kuten vuoden 2009 kyselyssä, myös tänä vuonna lomake oli mahdollista täyttää verkossa. Vastaamismahdollisuudesta kerrottiin lomakkeiden yhteydessä lähetetyissä saatekirjeissä. Lomaketta vastaava internetkysely tehtiin Webropol-sovelluksella, ja lomakesivustolle luotiin selkeä osoite, joka oli www.utu.fi/suomi2014. Verkkolomakkeen suunnittelussa ja testauksessa huomioitiin tänä vuonna myös mahdollisuus vastata erilaisilla mobiililaitteilla. Kaiken kaikkiaan kyselyyn vastasi 156 vastaajaa verkon kautta eli 12 prosenttia kaikista vastanneista. Verkossa vastaaminen siis lisääntyi hieman vuodesta 2009, jolloin noin 8 prosenttia palautuneista lomakkeista oli täytetty internetissä (Sarpila ym. 2010).

2.2 Otanta

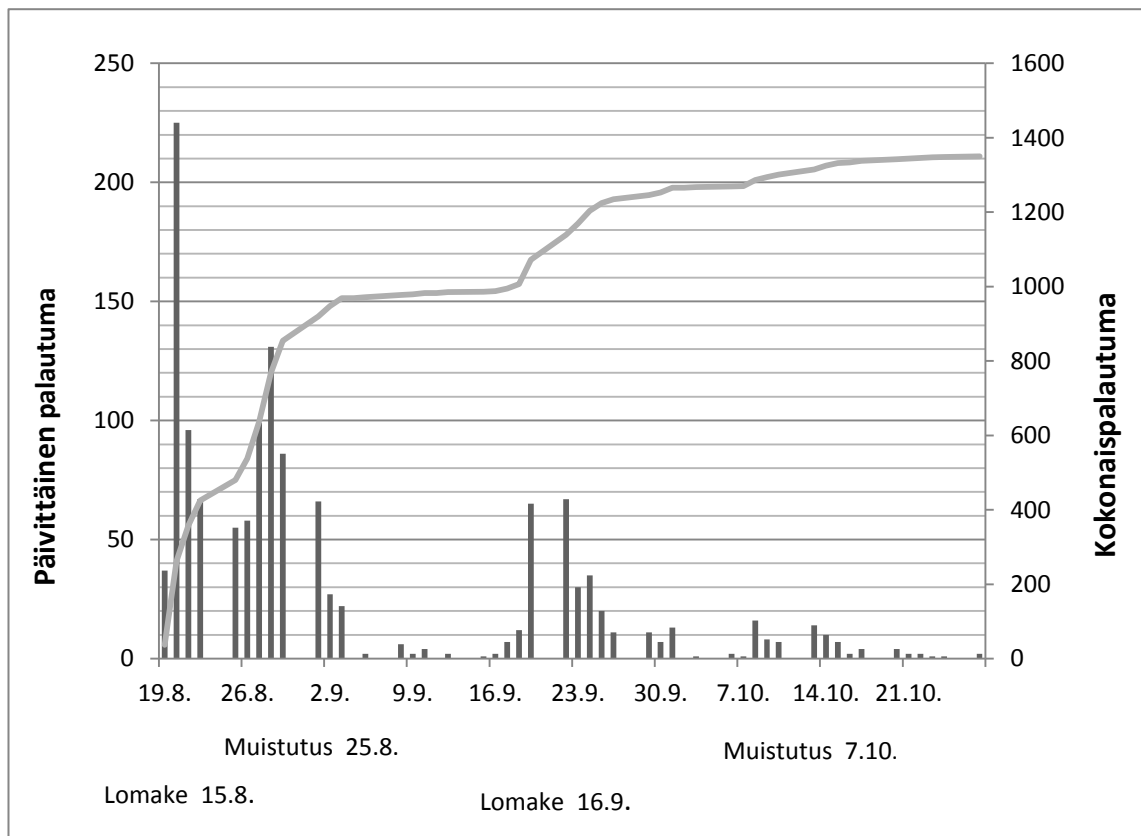
Suomi 2014 -kyselytutkimuksen otos kerättiin samalla menetelmällä kuin aikaisempina tutkimusvuosina (ks. Sarpila ym. 2010; Erola ym. 2005; Erola & Räsänen 2000). Kysely suoritettiin 3000 Suomessa asuvalle 18–74-vuotiaalle suomenkieliselle kohdistettuna postikyselynä. Otoksen ulkopuolelle jäävät ainoastaan laitoksiin sijoitetut henkilöt ja muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvat. Otos poimittiin yksinkertaisena satunnaisotantana Lounais-Suomen maistraatin ylläpitämästä väestötietojärjestelmästä. Otoksokoa kasvatettiin edellisestä kyselystä 500 otosyksiköllä. Tähän päädyttiin siksi, että havaintomäärää haluttiin kasvattaa vuoden 2009 kyselystä, jolloin 2500 suuruisesta otoksesta vastauksia palautui yhteensä 1202 kappaletta.

Viime vuosina kirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota siihen, että tiettyjä väestöryhmiä on entistä vaikeampi tavoittaa perinteisillä postikyselyillä (esim. Räsänen & Sarpila 2013). Etenkin nuorimmat ikäryhmät ja pitkäaikaistyöttömät edustavat tällaisia väestöryhmiä. Tämä ilmiö on näkynyt myös aiempien Suomi-aineistojen keruussa. Otantaa ei kuitenkaan painotettu minkään väestöryhmän suuntaan, koska tämä olisi todennäköisesti vaarantanut tämän uusimman aineiston vertailukelpoisuuden aiempien aineistojen kanssa.

2.3 Kyselyn kerääminen

Kyselylomakkeiden lähettäminen toteutettiin neliportaisesti siten, että vastaajille lähetettiin kaksi kertaa lomakkeet ja sen lisäksi kaksi erillistä muistutusta. Ensimmäiset lomakkeet lähetettiin 13.8.2014 ja vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa 29.8. asti. Kaikille otokseen valikoituneille lähetettiin heti ensimmäisen viikon jälkeen kiitoskirjeet, joissa muistutettiin myös kyselyyn vastaamisesta. Vastaamatta jättäneille lähetettiin uudet lomakkeet 12.9. ja vastausaikaa annettiin 26.9. asti. Tämän jälkeen vastaajat kirjattiin ja vastaamatta jättäneille lähetettiin vielä 7.10. viimeiset muistutukset, joissa vastausaikaa pidennettiin 22.10. asti.

Kuten kuviosta 1 voidaan havaita, lomakkeista valtaosa palautui kahden ensimmäisen viikon aikana. Jokainen lomakkeiden tai muistutusten postituskerta teki pienen piikin vastausaktiivisuuteen. Kuitenkin yli 70 prosenttia kaikista vastauksista palautui jo kahden ensimmäisen viikon aikana.

Kuvio 1 Lomakkeiden seuranta

2.4 Aineiston tallentaminen

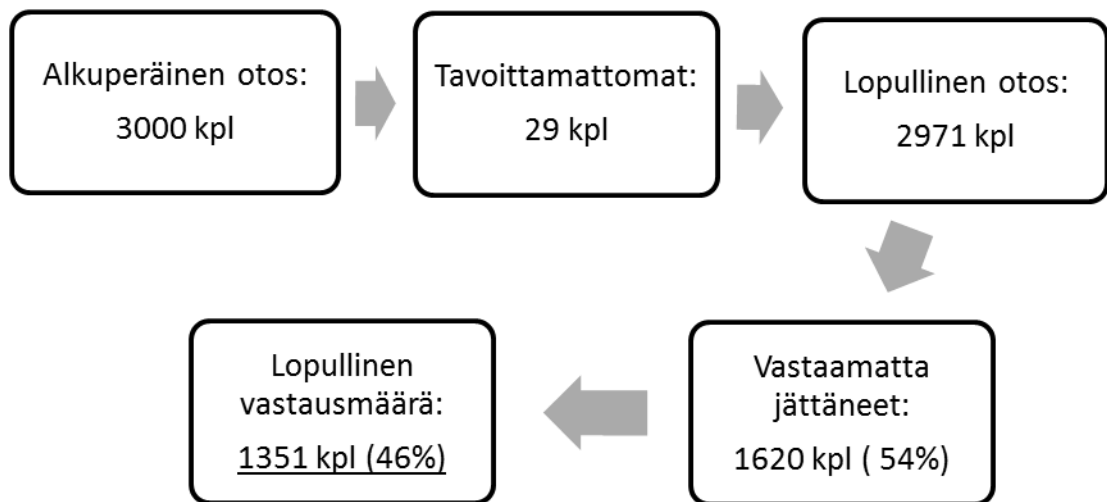
Lomakkeet tallennettiin Turun yliopiston taloussosiologian ja sosiologian oppiaineissa. Kysymykset koodattiin muuttujakohtaisesti siten, että esimerkiksi sukupuoli nimettiin muuttujaksi V01, syntymävuosi muuttujaksi V02, asuinalue muuttujaksi V03 ja niin edelleen. Jos yksittäisestä kysymystyypistä jouduttiin muodostamaan useampi muuttuja, eroteltiin muuttujat kirjaimella (esimerkiksi V20a, V20b, V20e, jne.) Näin ollen muuttujien nimet noudattavat samaa numeerista järjestystä kuin alkuperäisessä kyselylomakkeessa. Myös muuttujien tallennetut arvot noudattavat samaa periaatetta kuin vastaajan lomakkeesta valitsemat arvot.

Avoimena kysytyt kysymykset on koodattu samassa muodossa kuin vastaaja on ne lomakkeeseen kirjoittanut. Avoimina kysytyistä vastaajan ammatti, puolison ammatti sekä vastaajan vanhempien ammatit on mahdollista koodata myös ISCO-68- tai ISCO-08 -ammattiluokituksen (ks. ILO 1969; ILO 2012) mukaisesti kuten aikaisempinakin tutkimusvuosina. ISCO-ammattiluokitukset toimivat esimerkiksi Tilastokeskuksen ammattiluokituksen (Tilastokeskus 2010) pohjana ja ovat muokattavissa Erikson-Goldthorpen luokka-asemaluokituksen (ks. Ganzeboom & Treiman 2010) mukaisiksi.

3 KATOANALYYSI JA AINEISTON EDUSTAVUUS

3.1 Katoanalyysi

Kyselytutkimuksen vastausprosentilla ja kadolla on huomattava merkitys vastausten yleistettävyyden kannalta. Yleinen tapa kadon määrittelyyn on vähentää kyselyyn vastanneiden määrä lopullisesta otoksesta. Lopullinen otos muodostuu alkuperäisen otoksen ja tavoittamatta jääneiden erotuksesta. Kuviossa 2 on havainnollistettu tämän vuoden kyselyn näytteen muodostumista. Tavoittamatta jääneitä oli yhteensä 29. Lukuun sisältyy myös ne, jotka ilmoittivat puhelimitse tai kirjeitse kykenemättömyydestä vastata kyselyyn. Näin ollen otoksen lopulliseksi kooksi muodostui 2971.

Kuvio 2 Otos ja lopullisen näytteen muodostuminen

Kuten kuviosta nähdään, täytettyjä lomakkeita palautui yhteensä 1351 kappaletta. Tämän lisäksi palautettiin kuusi (6) tyhjää lomaketta, jotka on laskettu vastaamatta jättäneisiin. Näin ollen lopulliseksi vastausprosentiksi muodostui 46. Vastausprosentti on hieman alhaisempi kuin vuonna 2009, jolloin se oli 49. Tarkasteltaessa viime vuosina kerättyjä väestötason postikyselyjä voidaan havaita, että hyvin harvat tutkimukset pääsevät yli 50 prosentin vastausosuuksiin. Suomi 2014 -kyselyn vastausprosentin suuruus onkin linjassa muiden samoilla menetelmillä (kirje-/verkkokysely) viime vuosina toteutettujen kyselytutkimusten kanssa (vrt. ISSP 2013; Sosiaalibarometri 2012; Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2012).

On kuitenkin huomioitava, että 54 prosentin kato saattaa vääristää saatuja tuloksia ainakin joitakin aineiston osajoukkoja tarkasteltaessa. Aineiston edustavuutta ja sen perusteella käytettäviä painomuuttujia arvioidaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Aineiston luotettavuutta parantaa kuitenkin se, että yksittäisten kysymysten kohdalla tämän vuoden kyselyssä on vähemmän puuttuvia havaintoja kuin aikaisempina tutkimusvuosina. Esimerkiksi vastaajan ikää, sukupuolta ja siviilisäätystä koskeviin kysymyksiin on vastattu lähes 100 prosenttisesti. Erityisen hyvin on vastattu koulutustasoa tiedustelevaan kysymykseen (99,4 %) verrattuna aikaisempiin vuosiin. Huomionarvoista on myös se, että tämän vuoden kyselyssä vastaajista lähes 90 prosenttia on ilmoittanut ammattinsa, kun aikaisempina vuosina ammattikysymyksessä puuttuvien vastausten osuus on ollut yli 20 prosenttia. Mielipiteitä tiedustelevissa kysymyksissä puuttuvien vastausten osuus on vain prosentin luokkaa, mikä on myös paremmin kuin aikaisempina tutkimusvuosina.

3.2 Aineiston edustavuus

Aineiston edustavuutta suhteessa perusjoukkoon on arvioitu vertaamalla aineiston ikä- ja sukupuolijakaumaa Suomen väestön ikä- ja sukupuolijakaumaan. Vertailukohtana käytettiin uusimpia saatavilla olevia väestötietoja vuoden 2013 lopulta (SVT 2014). Vertailu esitetään taulukossa 1 siten, että väestön ja aineiston jakaumat esitetään erikseen sukupuolen ja ikäluokkien mukaan.

Taulukko 1 Aineiston ikä- ja sukupuolijakauma verrattuna väestöön

		18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-74	Yht.
Aineisto	Miehet	48	88	60	112	143	125	576
	%	3,6	6,7	4,6	8,5	10,9	9,5	43,7
	Naiset	85	107	87	127	170	165	741
	%	6,5	8,1	6,6	9,6	12,9	12,5	56,3
	Yht.	133	195	147	239	313	290	1317
	%	10,1	14,8	11,2	18,1	23,8	22	100
Väestö	Miehet	273428	354975	335979	374077	371929	258411	1968799
	%	7,0	9,0	8,6	9,5	9,5	6,6	50,1
	Naiset	261675	335739	319987	369121	383478	287309	1957309
	%	6,7	8,6	8,2	9,4	9,8	7,3	49,9
	Yht.	535110	690723	655975	743208	755416	545727	3926158
	%	13,6	17,6	16,7	18,9	19,2	13,9	100

Kuten taulukosta voidaan havaita, aineisto on hieman valikoitunut sukupuolen mukaan. Aikaisempien tutkimusvuosien tapaan naiset ovat vastanneet miehiä innokkaammin. Sukupuolten aineistojakauma ei poikkea väestöjakaumasta kuitenkaan kuin kuusi prosenttiyksikköä, mikä tarkoittanee sitä, että sukupuolen merkitystä tulee arvioida tapauskohtaisesti ja sen mukaan, kuinka keskeisenä selittäjänä sukupuolta käytetään analyyseissä.

Tarkasteltaessa aineiston ikäjakaumaa suhteessa väestön ikäjakaumaan voidaan havaita, että kaikki ikäryhmät ovat enemmän tai vähemmän ali- tai yliedustettuina. Useimpien ikäluokkien kohdalla erot ovat kuitenkin vähäisiä. Yli 56-vuotiaat ovat huomattavan yliedustettuina ja alle 18–45-vuotiaat huomattavan aliedustettuina. Sen sijaan 46–55-vuotiaiden osalta aineisto vastaa hyvin väestön ikäjakaumaa. Aivan nuorempien osalta (18–25-vuotiaat) vastausaktiivisuus suhteessa muihin ikäryhmiin ei ole lisääntynyt aikaisemmista vuosista, vaan se on päinvastoin laskenut (ks. Sarpila ym. 2010; Erola ym. 2005; Erola & Räsänen 2000).

Taulukosta voidaan huomata myös, että nuorten vastaajien aliedustus johtuu pääsääntöisesti miesvastaajien alhaisesta vastausaktiivisuudesta. Esimerkiksi nuorten, 18–35-vuotiaiden, naisten osalta aineisto edustaa hyvin väestöä, mutta nuorten miesten osalta voidaan havaita useamman prosenttiyksikön aliedustus. Parhaiten aineisto edustaa 46–55-vuotiaita miehiä. Yliedustettuina sen sijaan ovat yli 56-vuotiaat miehet. Naisten osalta voidaan havaita edustavia osuuksia 18–25-, 26–35- ja 46–55-vuotiaiden kohdalla. Myös naiset ovat selvästi aliedustettuina 36–45-vuotiaiden osalta. Aivan kuten miesten kohdalla, myös naisten kohdalla voidaan havaita huomattavaa yliedustusta yli 56-vuotiaiden osalta.

Koska aineisto ei täysin vastaa väestön ikä- ja sukupuolijakaumaa, on aineistoon sisällytetty painomuuttuja, jonka avulla voidaan korjata vastauskadosta aiheutuvaa aineiston vinoutta. Painokertoimet on laskettu kullekin syntymävuodelle sekä naisille ja miehille erikseen. Erityisesti suoria jakaumia tarkasteltaessa on syytä käyttää painomuuttujaa. Toisaalta esimerkiksi monimuuttujamallinnuksessa, joissa ikä ja sukupuoli vakioidaan, painomuuttujien käyttö ei ole tarpeen.

4 AINEISTON ARVIOINTIA JA UUDET KYSYMYSTYYPIT

4.1 Aineiston arviointi

Empiirisessä tutkimuksessa aineistojen avulla tehtävien päätelmien kannalta on tärkeää tietää, kuinka hyvin aineistot edustavat sitä perusjoukkoa, johon tulokset halutaan yleistää. On esimerkiksi aivan eri asia tarkastella suomalaisten käsityksiä vapaa-ajan käyttötarkoituksista kuin sitä, millä tavalla käsitykset poikkeavat eri väestöryhmien välillä. Suomalaisten yleisistä käsityksistä saadaan verrattain luotettava kuva huomattavasti pienemmällä otoksella kuin vaikkapa koko Suomen eri-ikäisistä miehistä ja naisista. Suomalaisten näkemyksiä esimerkiksi taloudellisesta tilanteesta voidaan kartoittaa periaatteessa muutamilla kymmenillä vastauksilla. Tilanne on kuitenkin toinen, jos olemme kiinnostuneita esimerkiksi siitä, kuinka Helsingissä ja Turussa asuvat keski-ikäiset lapsiperheet arvostavat kaupunkikeskustansa palveluja. Tällöin huomiota tulee kiinnittää paitsi vastaajien ikään ja asuinpaikkaan, myös kotitalouden rakenteisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä yksityiskohtaisempaa informaatiota tavoitellaan, sitä enemmän vaatimuksia aineistolle tulee asettaa. Sama koskee tietysti sitä, millaisia asioita ja millä tavalla niitä on kyselyssä oikeastaan kysytty. On eri asia kysyä ihmisten asennoitumista eettiseen kulutukseen ja kestäväan kehitykseen kuin kysyä ihmisten todellisista kulutusvalinnoista tai toteutuneista ympäristöteoista.

Pelkästään edelliset seikat osoittavat, että edustavuusongelmat ovat usein täysin erilaisia eri tutkimuskysymyksissä, joten tähän liittyviä aineistovaatimuksia on mahdoton käsitellä seikkaperäisesti tässä yhteydessä. Olennaista Suomi 2014 -kyselyaineistossa kuitenkin on, että sen avulla on mahdollista saada tietoa monista sellaisista kysymysalueilta, joita ei koko väestöä edustavilla aineistoilla muutoin pysty tarkastelemaan.

Erityisen tärkeä aineisto on kulutus- ja elämäntapakysymysten tarkastelussa sekä velkaantumista, taloudellista toimeentuloa ja sosiaalista huono-osaisuutta koskevien ongelmien kartoittamiseen. Näihin ongelmiin keskittyneet survey-tutkimukset painottuvat pääasiassa taloudellisen hyvinvoinnin ja köyhyyden esiintymisen yleisyyden arviointiin – ainakin Suomessa. Kansainvälisen tutkimustiedon valossa kuitenkin myös muut asiat kuten yksilön sosiaaliset suhteet ja kulutusmahdollisuudet ovat hyvinvoinnin tärkeitä osatekijöitä (esim. Diener & Seligman 2004; Räsänen 2008; Jones ym. 2008). Tällaisten tekijöiden merkitys on korostunut keskimääräisen eliniän pidentyessä ja elämäntapojen muuttuessa yhä kulutuskeskeisemmäksi. Erityisesti ajalliset vertailututkimukset ovat tällaisista kysymyksistä verrattain harvinaisia. Suomi 1999, 2004, 2009 ja 2014 -aineistot tarjoavatkin uudentyyppisiä avauksia sosiaalisen hyvä- ja huono-osaisuuden tarkasteluun eri näkökulmista.

Kyselyaineisto sisältää informaatiota yksilöiden tekemistä valinnoista arkielämän eri tilanteissa sekä identifioitumisesta lähiympäristöönsä ja erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Nämä ovat teemoja, joita on kvantitatiivisilla aineistoilla tarkasteltu vähän.

Tässä mielessä Suomi 2014 -aineisto tarjoaa hyvät edellytykset kulutusyhteiskunta- ja elämäntapateemojen systemaattiseen ja koko suomenkielistä väestöämme edustavaan tarkasteluun. Vastaavalla tavalla tiedot vastaajan, vastaajan puolison sekä vastaajien vanhempien ammatista mahdollistavat yhteiskunnallisten asemien ”periytyvyyttä” koskevien argumenttien empiirisen testaamisen.

Yleisten elämäntapa- ja elinolokysymysten ohella uutta tieto- ja viestintäteknikkaa koskevat osiot tarjoavat monipuolista informaatiota esimerkiksi suhtautumisesta tietokoneisiin, matkapuhelimiin ja muihin viestintäteknologisiin laitteisiin. Aineiston avulla on esimerkiksi mahdollista verrata perinteisiä medioita, kuten televisiota tai sanomalehteä, koskevia asenteita tietoyhteiskunnalle tyypillisiä laitteita koskeviin asenteisiin. Postikyselyaineisto tavoittaa myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät käytä lainkaan tietokoneita tai internetiä.

Edellisten seikkojen lisäksi aineisto mahdollistaa myös ajallisten vertailujen tekemisen. Suomi 2014 -aineisto on pääosiltaan vertailukelpoinen aikaisemmin kerättyjen Suomi 2009, Suomi 2004 ja Suomi 1999 -kyselytutkimusaineistojen kanssa (ks. tarkemmin liite 2). Tällä perusteella aineisto on edustamansa teemojen osalta ainutlaatuinen ja monipuolisesti hyödynnettävissä useamman ajankohdan vertailuun tähtäävissä pitkittäistutkimuksissa.

Edelleen aineisto on havaintoyksikköjä koskevan lukumääränsä valossa (N=1351) suuri useimpiin suomalaisiin kysely- ja haastatteluaineistoihin nähden. Korostettakoon lisäksi, että aineisto edustaa koko suomenkielistä yksityiskotitalouksissa asuvaa aikuisväestöämme. Näin ollen Suomi 2014 -kyselytutkimus tarjoaa verrattain käyttökelpoisen aineiston niin koko suomenkielisen väestön kuin yksittäisiin väestöryhmiin (esim. nuoret, maaseudulla asuvat, korkeakoulututkinnon suorittaneet tai lapsiperheet) kohdistuvien tutkimuskysymysten tarkasteluun.

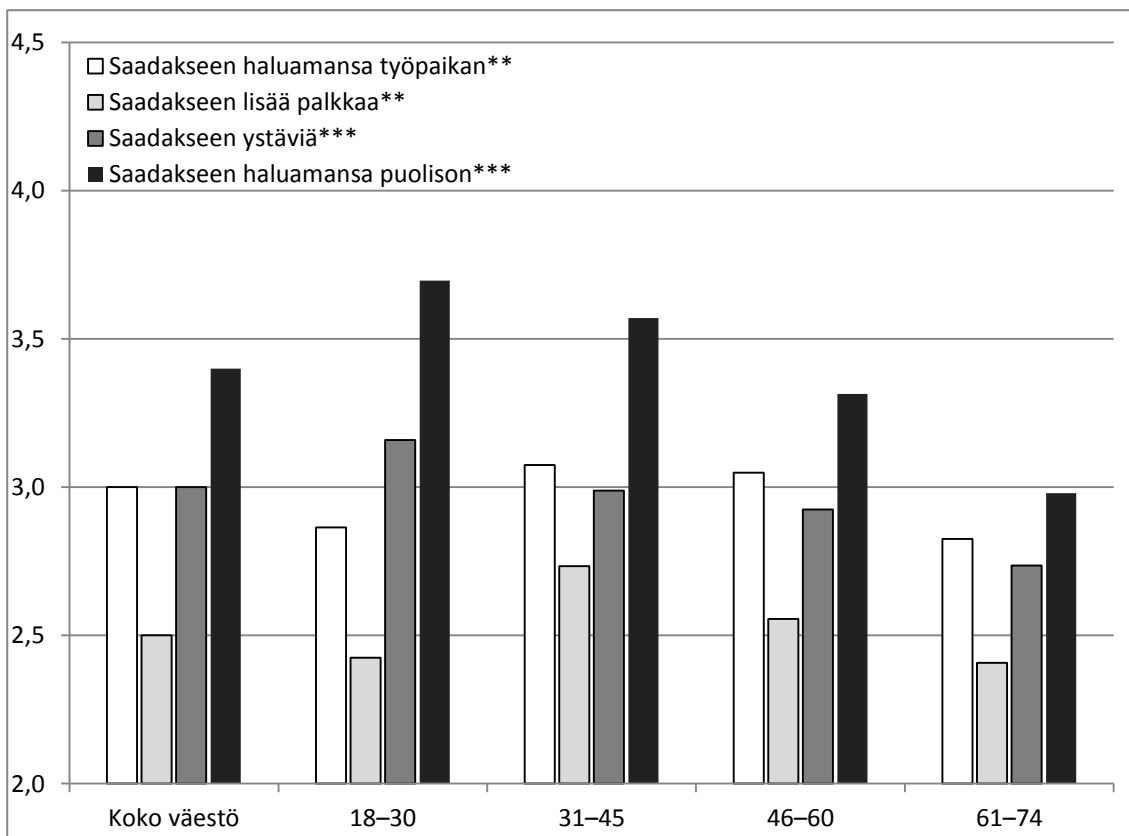
Seuraavassa alaluvussa esitellään vuoden 2014 kyselyssä käytetyt uudet kysymystyypit. Kysymyksiä arvioidaan koko väestön tasolla ja ikäryhmittäin. Vastaajat on luokiteltu iän mukaan siten, että muodostuu neljä lähes yhtä suurta ikäryhmää. 18–30-vuotiaat muodostavat *nuorten* ryhmän, 31–45-vuotiaat *parhaassa työiässä olevien* ryhmän, 46–60-vuotiaat *ikäntyvien* ryhmän ja yli 60-vuotiaat *ikäntyneiden* ryhmän. Samaa luokitusta käytetään myöhemmin myös yhdistetyn aineiston avulla tehdyissä vertailuissa. Ikäryhmien välisten erojen tilastolliset merkitsevyydet on merkitty kunkin muuttujan kohdalle tähdin: erittäin merkitsevää muutosta symboloi *** (p<0,001), merkitsevää ** (p<0,01) ja melkein merkitsevää * (p<0,05).

Tulosten tulkinnan helpottamiseksi tarkasteltavat muuttujat on koodattu siten, että pienimmällä arvolla viitataan aina negatiivisempaan ja suurimmalla arvolla positiivisempaan vastaukseen. Esimerkiksi ”Täysin samaa mieltä” saa useimmiten lomakkeessa arvon 1 ja ”Täysin eri mieltä” arvon 5. Tämän raportin analyyseissä arvot on kuitenkin koodattu siten, että ”Täysin eri mieltä” saa arvon 1 ja ”Täysin samaa mieltä” arvon 5.

4.2 Uudet kysymystyypit Suomi 2014 -kyselyssä

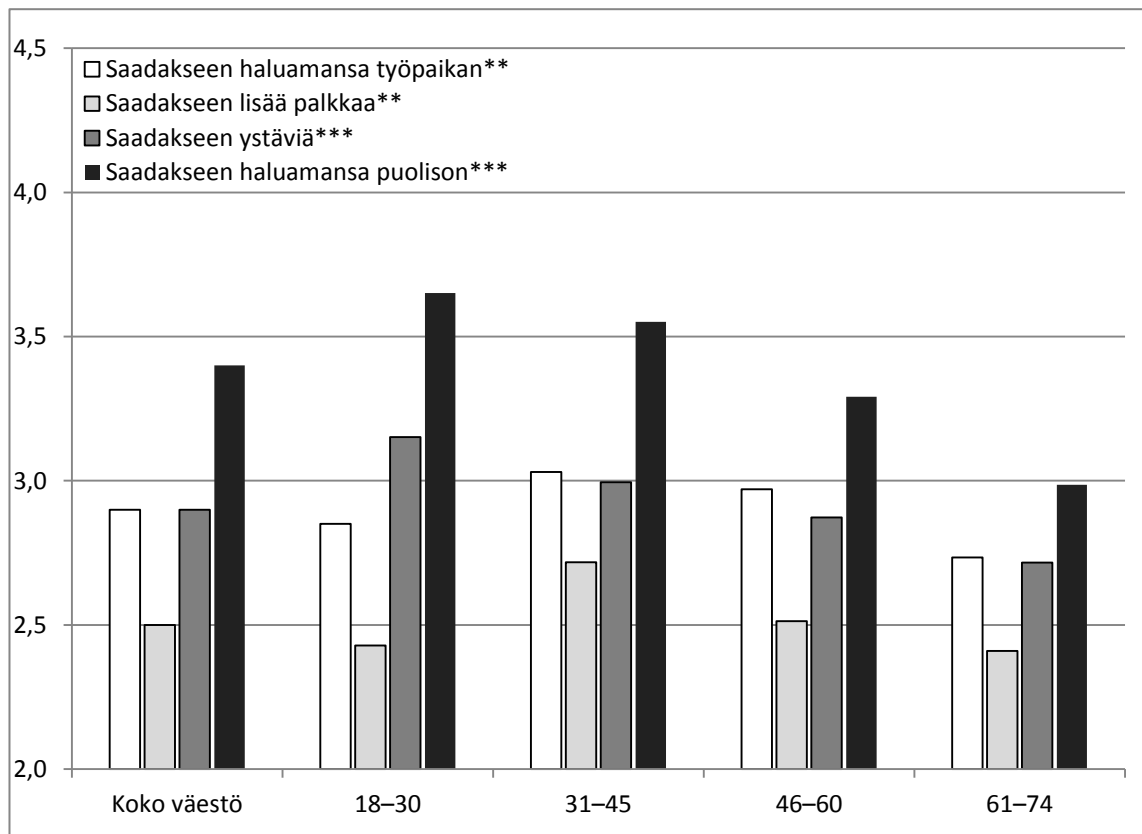
4.2.1 Ajankohtaiset yhteiskunnalliset kysymykset

Ulkonäön merkityksestä elämän eri osa-alueilla on käyty runsaasti julkista keskustelua viime vuosina. Yleinen näkemys on, että hyvällä ulkonäöllä voi saavuttaa erinäisiä taloudellisia ja sosiaalisia hyötyjä. Eri asia on, missä määrin hyvä ulkonäkö nähdään ominaisuutena, jota on sosiaalisesti hyväksyttyä hyödyntää taloudellisten ja sosiaalisten etujen saavuttamiseksi. Vastajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, missä määrin heidän mielestään on hyväksyttävää tai paheksuttavaa, mikäli nainen tai mies tietoisesti pyrkii hyödyntämään fyysistä ulkonäköään saadakseen 1) haluamansa työpaikan, 2) lisää palkkaa, 3) ystäviä tai 4) haluamansa puolison. Kysymys esitettiin erikseen koskien miehiä ja naisia. Jaottelu perustui yleiseen näkemykseen siitä, että miehiä ja naisia koskevat erilaiset ulkonäkönormit (Sarpila, 2013).

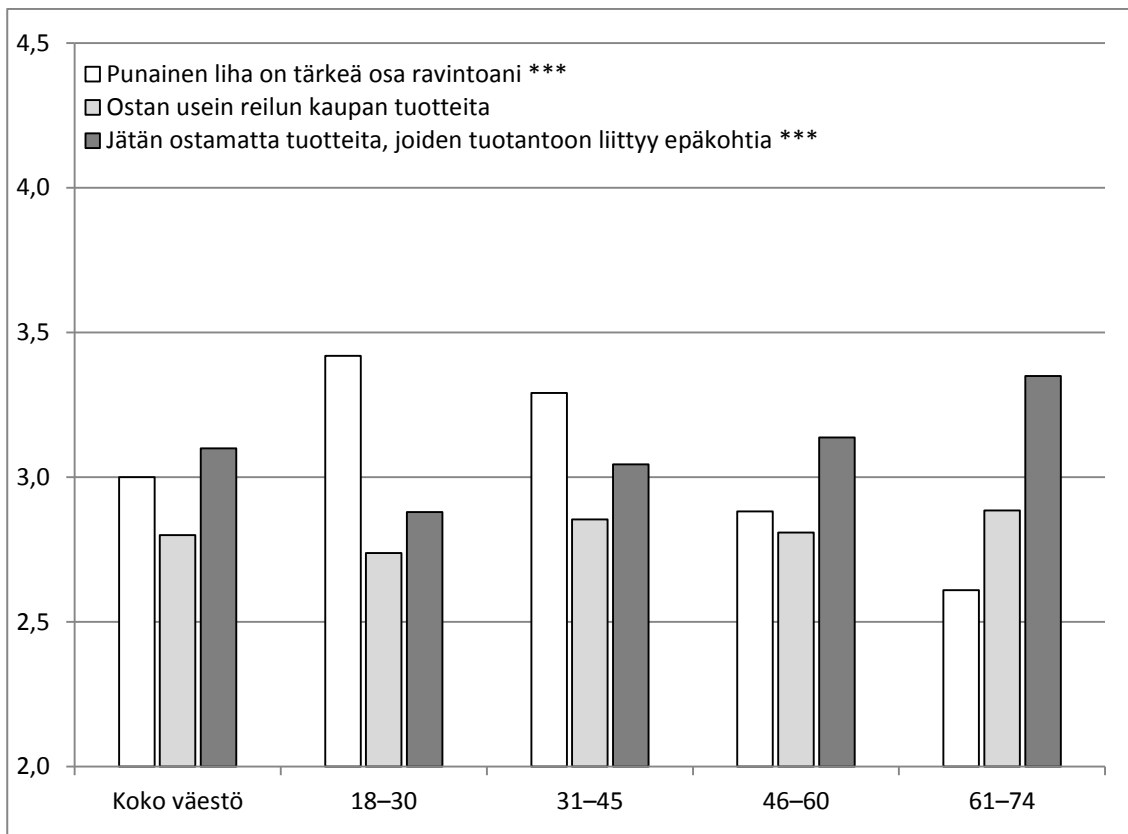

Kuvio 3 Missä määrin eri-ikäiset vastaajat hyväksyvät tai paheksuvat, mikäli nainen tietoisesti pyrkii hyödyntämään fyysistä ulkonäköään.

Kuviossa 3 on esitetty asennoituminen naisten ja kuviossa 4 miesten tietoista ulkonäköä hyödyntämään pyrkivää toimintaa kohtaan eri elämän osa-alueilla. Kuvioissa esitetyissä keskiarvoskaaloissa arvo 1 viittaa vastaajan ehdottomaan paheksuntaan ja arvo 5 vastaajan ehdottomaan hyväksyntään. Koko aineiston keskiarvot vaihtelevat selvästi kysymyksittäin. Kuvioista nähdään myös, että hyväksyttävimpänä pidetään yksilön pyrkimystä hyötyä omasta ulkonäöstään parisuhdemarkkinoilla. Mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys, sitä suopeammin ulkonäön hyödyntämispyrkimykseen suhtaudutaan. Suomalaiset eivät kuitenkaan hyväksy sitä, mikäli ulkonäöllä tavoitellaan lisää palkkaa. Kaiken kaikkiaan ulkonäön hyödyntämiseen työelämässä suhtaudutaan kuitenkin hieman muuta väestöä sallivammin 31–60-vuotiaiden keskuudessa, joista valtaosa on itse työelämässä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna naisten ja miesten toimintaan suhtautumisessa ei havaita tilastollisesti merkitseviä eroja.

Kuvio 4 Missä määrin eri-ikäiset vastaajat hyväksyvät tai paheksuvat, mikäli mies tietoisesti pyrkii hyödyntämään fyysistä ulkonäköään.

Kuvio 5 Eri-ikäisten vastaajien mielipiteitä eettisestä ja ympäristöystävällisestä kulutuksesta.

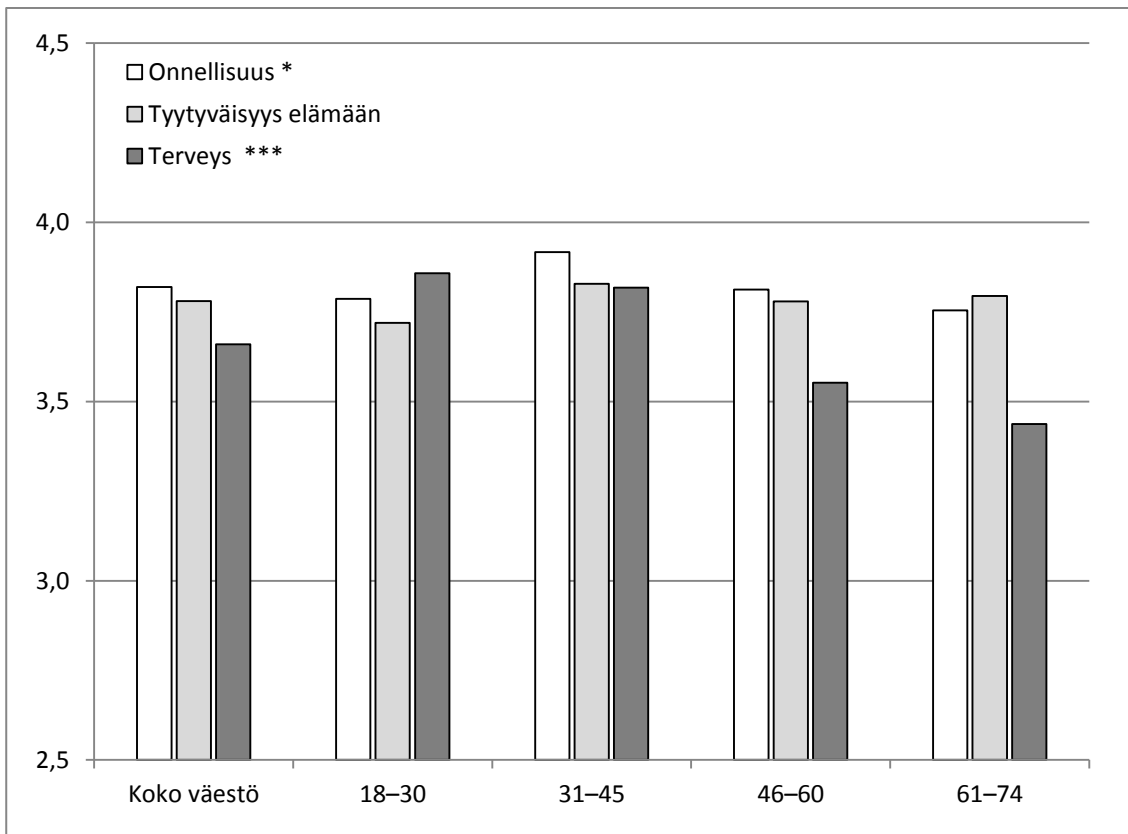
Kyselylomakkeessa kartoitettiin uusien kysymysten avulla myös näkemyksiä yhteiskuntavastuullisesta kulutuksesta ja lihankulutuksen merkityksestä. Kysymyksiä arvioitiin viisiportaisella asteikolla, joissa 1=”täysin eri mieltä” ja 5=”täysin samaa mieltä”. Eri osioita koskevat jakaumat esitetään kuviossa 5. Vastaukset vaihtelevat kaikkien kysymysten osalta jonkin verran.

Yhteiskuntavastuuta lähestyttiin kahden eri kysymyksen avulla. Näistä ensimmäisessä vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, jättävätkö he ostamatta tuotteita, joiden tuotantoon liittyy epäkohtia. Iän mukaisessa tarkastelussa vastausjakaumat noudattavat suoraviivaista rakennetta nuorimmasta ikäluokasta vanhimpaan. Ehkä hieman yllättäen vanhemmat vastaajat ovat nuoria enemmän sitä mieltä, että he jättävät ostamatta tuotannollisia epäkohtia sisältäviä tuotteita. Tämä on mielenkiintoinen tulos etenkin siksi, että julkisessa keskustelussa erilaiset kuluttaja-aktiivismin ilmiöt, kuten sosiaalisessa mediassa organisoidut tuoteboikotit tai ”porkkanamafia” liitetään usein nuorempien ikäryhmien toimintaan. On mahdollista, että vanhemmat ihmiset, joilla on oikeasti varaa ja mahdollisuus muuttaa kulutustottumuksiaan, myös toimivat enemmän yhteiskuntavastuullisten periaatteiden mukaan. Voidaan huomauttaa, että erot ikäryhmien välillä eivät ole lopulta kovin suuria. Erot ovat kuitenkin huomattavia verrattaessa kaikkein nuorinta ja kaikkein vanhinta ikäryhmää.

Toinen yhteiskuntavastuuta koskeva kysymys koski reilun kaupan tuotteiden hankintaa. Tämän kysymyksen osalla ikäryhmien väliltä ei löytynyt mainittavia eroja. Vastaukset painottuvat hyvin lähelle asteikon keskimmäistä arvoa. Pieniä eroja voidaan nähdä, mikäli vertaamme kaikkein nuorimman ja toiseksi vanhimman ikäryhmän vastauksia kahteen muuhun ikäryhmään. Nämä erot ovat käytännössä kuitenkin mitättömiä. On todennäköistä, että vastausjakaumien yhtäläisyys viestii siitä, että reilulla kaupalla on nykyään jo verrattain vakiintunut ”brändiarvo” eri väestöryhmissä. Toisin sanoen vahvat kannanotot suuntaan tai toiseen edustaisivat luultavasti monille poliittista epäkorrektiutta.

Lihan merkitystä ruokavaliossa kysyttiin punaisen lihan avulla. Tämän kysymyksen kohdalla voidaan havaita kohtalaisesti hajontaa. Punainen liha koetaan huomattavasti tärkeämmäksi osaksi ravintoa nuorimmissa ikäryhmissä verrattuna vanhimpiin. Iän mukainen vaihtelu laskee suoraviivaisesti nuorimmasta vanhimpaan. Tämä tulos on toteutuneen kulutuksen valossa kiintoisa, koska vanhemmat ihmiset ostavat nuoria enemmän lihatuotteita (esim. Vinnari ym. 2010; Kujanen ym. 2014). Tulkinallisesti on tietenkin mahdollista, että tärkeäksi koettu ravinto ei kerro mitään kulutuksen määristä. Tunnettu tosiasia on, että esimerkiksi useimmissa sosiaalisissa tilanteissa tärkeäksi koettuja elintarvikkeita, kuten alkoholittomia mehuja tai muita juomia ei valita mikäli alkoholipitoisia vaihtoehtoja on tarjolla. Monen kuluttajan kohdalla suhtautuminen lihaan voi olla käänteisesti samanlaista. Liha voidaan kokea tärkeäksi osaksi henkilökohtaista ravintoa, mutta sitä kulutetaan tästä huolimatta vain vähän. Lisäksi kuviossa esitetyn jakauman tulkinnassa on syytä huomioida monet tämän hetken muoti-ilmiöt, kuten sokerittomat tai vähähiilihydraattiset ruokavaliot, joiden markkinointi vetoaa usein kaikkein voimakaimmin nuorempiin ihmisiin.

4.2.2 Terveys ja hyvinvointi

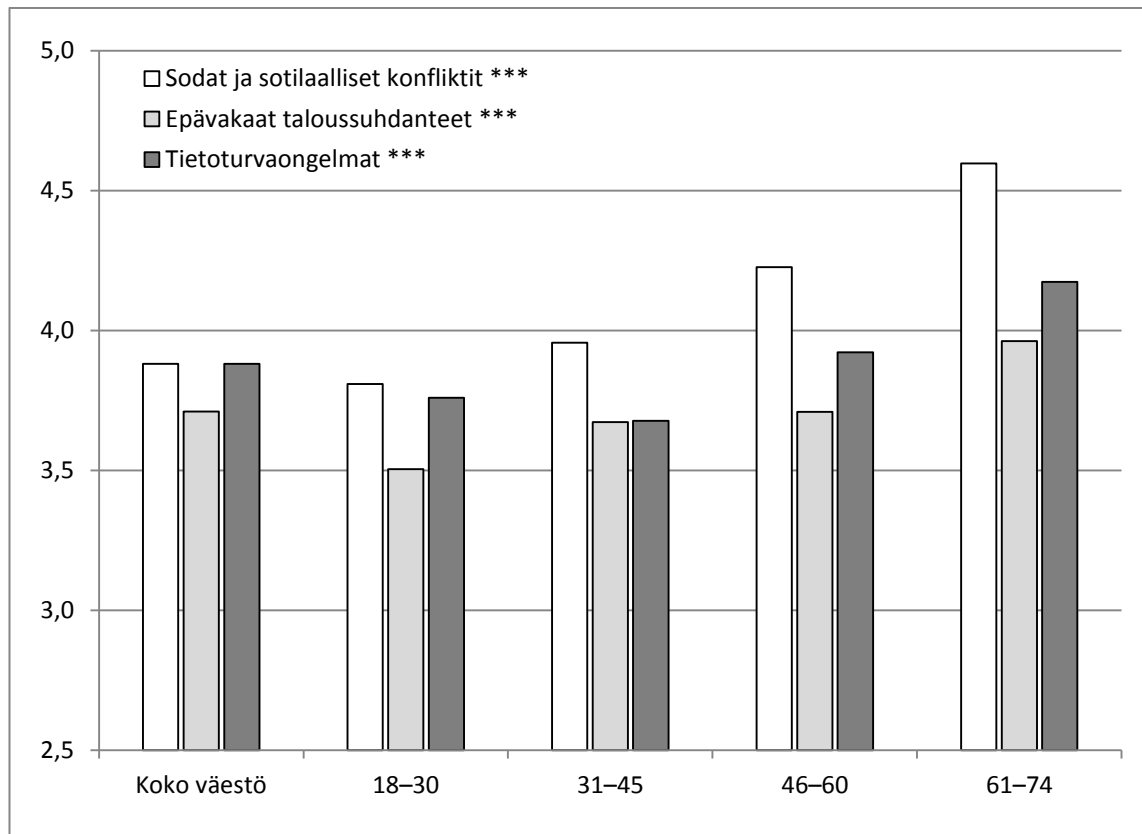

Kuvio 6 Vastaajan onnellisuus, tyytyväisyys elämään ja terveys ikäryhmittäin

Vuoden 2014 lomakkeeseen lisättiin myös uusia kysymyksiä terveydestä ja hyvinvoinnista. Erinäiset yhteiskunnallis-taloudelliset muutokset kuten väestön ikääntyminen ja talouden kriisi tekevät osiosta erittäin ajankohtaisen. Kysymykset koskivat vastaajien onnellisuutta, tyytyväisyyttä elämään sekä subjektiivista terveyttä. Väestötason ja ikäryhmäkohtaiset keskiarvot on esitetty kuviossa 6, josta nähdään myös koko aineiston keskiarvot jokaiselle kysymykselle.

Onnellisuutta mitattiin kysymyksellä ”kuinka onnellinen yleisesti ottaen olet?” (asteikolla 1-5, jossa 1=erittäin onneton ja 5=erittäin onnellinen), tyytyväisyyttä elämään kysymyksellä ”kuinka tyytyväinen olet elämääsi nykyisin?” (asteikolla 1-5, jossa 1=erittäin tyytymätön ja 5=erittäin tyytyväinen) ja subjektiivista terveyttä kysymyksellä ”miten kuvailisit terveyttäsi yleisesti?” (asteikolla 1-5, jossa 1=erittäin huono ja 5=erittäin hyvä). Kuvioista nähdään, että valtaosa suomalaisista on onnellisia ja tyytyväisiä omaan elämäänsä. Omaa terveyttään pidetään suhteellisen hyvänä. Ikäryhmittäisten erojen tarkastelu osoittaa, että onnellisuus vaihtelee jonkin verran ikäryhmittäin: onnellisimpia ovat 31–45-vuotiaat, jotka kokevat 18–30-vuotiaiden ohella olevansa myös terveempiä kuin vanhempien ikäryhmien edustajat. Sen sijaan tyytyväisyydessä elämään ei havaita ikäryhmittäistä vaihtelua.

4.2.3 Riskit ja turvallisuus

Kuvio 7 Erilaisten asioiden kokeminen riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa ikäryhmittäin.

Yhteiskuntatieteellisessä ja laajemminkin julkisessa keskustelussa on parin viime vuosikymmenen aikana käsitelty yhä enemmän arkielämän riskejä ja turvallisuuteen kohdistuvia uhkia. Tieteellisissä keskusteluissa esitetyt näkemykset voidaan tiivistää joukoksi yleisiä väitteitä, joiden mukaan modernille ajalle tyypilliset, ensisijassa materiaalistien resurssien jakoa koskevat ristiriidat, korvautuvat nyky-yhteiskunnassa yhä useammin uudenlaisilla konflikteilla (esim. Räsänen 2006; Räsänen ym. 2012). Aikaisempaa teollista yhteiskuntaa leimasivat ennen kaikkea kamppailu varallisuudesta sekä taloudellisesta toimeentulosta. Nykyään esimerkiksi ydinvoimaa, geeniteknologian kehitystä, kansainvälistymistä ja ympäristöuhkia koskevat riskit nousevat keskeisiksi kiistanaiheiksi. Esitettyjen väitteiden mukaan tämä johtaa uudenlaisten riskikokemusten voimistumiseen, koska erilaiset sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja yksilölliset riskit eivät ole enää hallittavissa modernin teollisen yhteiskunnan vakuutus- ja turvainstituutioilla.

Kyselylomakkeessa edellistä ilmiötä lähestyttiin siitä näkökulmasta, missä määrin erilaiset asiat koetaan riskeiksi tai epävarmuuden lähteeksi yhteiskunnassa. Eri asioita arvioitiin viisiportaisella asteikolla, jossa 1=”ei lainkaan merkittävä” ja 5=”hyvin mer-

kittävä”. Uusina osioina esitettiin sotia ja sotilaallisia konflikteja koskeva kysymys sekä epävakaita taloussuhteita ja tietoturva koskevat kysymykset. Näitä kysymyksiä koskeva ikäryhmittäinen tarkastelu esitetään kuviossa 7. Eri kysymysten keskiarvot vaihtelevat koko aineistossa vain hieman kysymystyyppin mukaan.

On sanomattakin selvää, että kuviossa esitettyjen kysymysten avulla pyrittiin selvittämään suomalaisessa julkisuudessa esillä olleita teemoja. Sodat ja sotilaalliset konfliktit ovat tulleet Venäjän aggressiivisten toiminnan kautta yhä lähemmäksi myös Suomen rajoja. Vuoden 2008 tapahtumista käynnistynyt talouskriisi oli aineistoa kerätessä edelleen kriittinen Euroopassa. Niin ikä tietoverkoissa tapahtuneista vakoilu- ja turvasasioista on keskusteltu paljon 2010-luvulla. Näiden huomioiden valossa kuviossa 7 esitetyt jakaumat eivät ole kovin yllättäviä. Sodat ja sotilaalliset konfliktit koetaan muita voimakkaammaksi riskitekijäksi. Ikäryhmien väliset erot ovat suoraviivaisia siten, että kokemukset voimistuvat asteittain nuorimmasta ikäryhmästä vanhimpaan siirryttäessä.

Kahden muun osion kohdalla jakaumat ovat rakenteeltaan hieman erilaisia. Ensimmäkin kokemukset tietoturvaongelmista ja epävakaita taloussuhdanteista ovat suunnilleen yhtä voimakkaita ja täten siis poikkeavat suhteessa ensimmäiseen kysymykseen. Toiseksi iän mukainen vaihtelu ei ole kummankaan kysymyksen kohdalla lineaarista. Esimerkiksi kaikkein nuorin ikäryhmä on hieman enemmän huolestunut tietoturvaongelmista kuin toiseksi vanhin. Epävakaiden taloussuhteiden kohdalla kaksi keskimmäistä ikäryhmää ovat vastanneet samalla tavalla.

Yleisesti voidaan todeta, että vanhin ikäryhmä on eniten huolissaan kaikkien väittämien kohdalla. Venäjän tilanne, tieto- ja viestintätekniiset innovaatiot sekä 1990-luvun lopulta alkaen kiihtynyt tulo- ja varallisuuserojen kasvu on saattanut voimistaa ihmisten riskikokemuksia etenkin ikääntyneiden keskuudessa. Ikäjakauman toisesta ääripäästä ei sen sijaan voida tehdä yhtä yksiselitteisiä tulkintoja.

Jokaisessa tarkastelun kohteena olevassa jakaumassa on tilastollisesti erittäin merkittäviä eroja, mikä kertoo osaltaan siitä, että riksi- ja epävarmuuskokemukset eriytyvät selvästi vastaajan iän mukaan. Erilaisille riskeille herkistyneitä ihmisryhmiä on siis löydettävissä. Voidaan väittää, että monet rakenteelliset olosuhdetekijät vaikuttavat paitsi arkielämän kulkuun myös yksilön asenteisiin ja tulevaisuudenkuviin. Toisin sanoen tietyissä elämäntilanteissa olevien ihmisten voidaan ajatella orientoituvan riskeihin ja epävarmuuteen oman sosiaalisen, taloudellisen tai kulttuurisen asemansa mukaisesti. Ikä näyttäisi olevan keskeinen keino tunnistaa tällaisia väestöryhmittäisiä eroja.

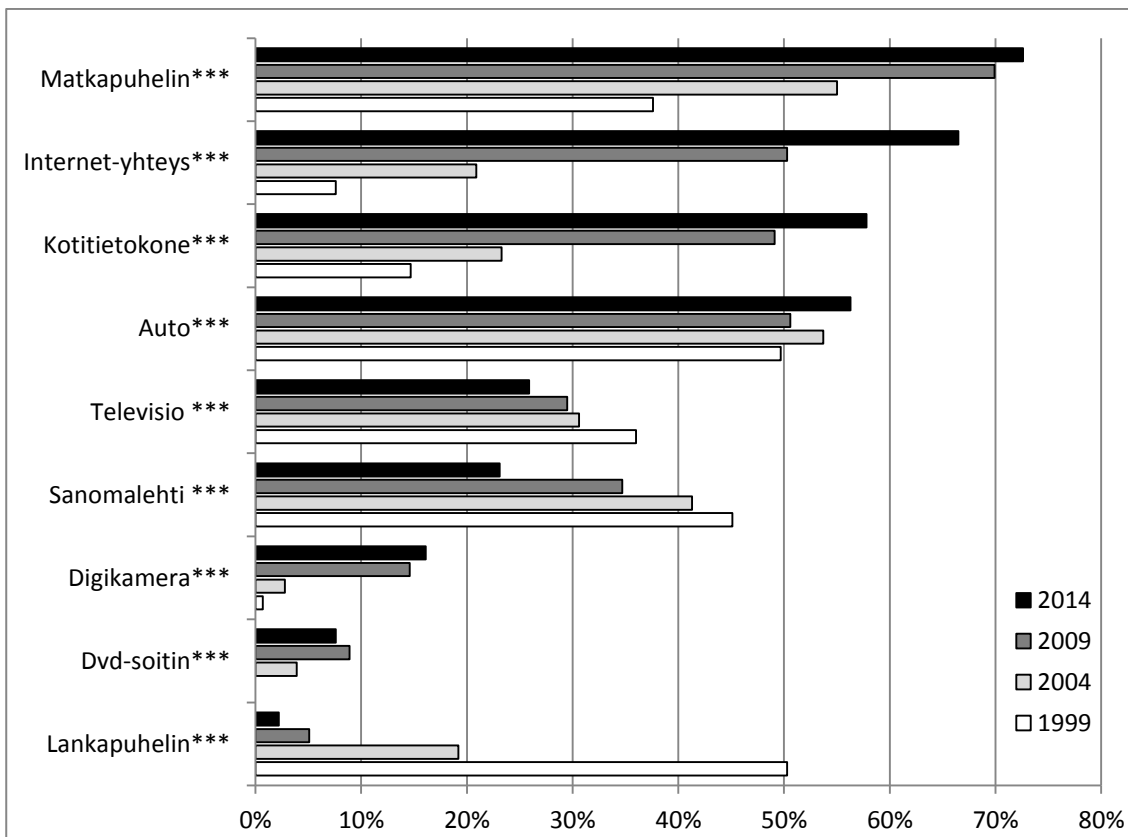
5 SUOMI 1999–2014 -AINEISTOJEN VERTAILUA

Suomi 2014 -kyselyaineisto on jatkoa aiemmin kerätyille Suomi 1999 – kulutus ja elämäntapa vuosituhatteen vaihteessa, Suomi 2004 – kulutus ja elämäntapa vuosituhatteen alussa ja Suomi 2009 – kulutus ja elämäntapa -kyselyaineistoille. Näistä neljästä aineistosta on koottu yhdistetty aineisto toisiaan vastaavien muuttujien osalta. Tämän yhdistetyn aineiston muuttujaluettelo ja käyttäjäopas on esitetty liitteessä 2. Tässä luvussa esitellään deskriptiivisesti, miten suomalaisten kulutuksen ja elämäntapaan viittaavat asenteet, yleiset arvot ja poliittinen suuntautuminen ovat muuttuneet vuodesta 1999 vuoteen 2014. Vuosittaisten muutosten tilastolliset merkitsevyydet on merkitty kunkin muuttujan kohdalle tähdin: erittäin merkitsevää muutosta symboloi *** ($p < 0,001$), merkitsevää ** ($p < 0,01$) ja melkein merkitsevää * ($p < 0,05$).

5.1 Välttämätön kulutus ja elämäntapa

Empiirisessä kulutustutkimuksessa tehdään usein jako välttämättömään ja valinnaiseen kulutukseen. Välttämättömäksi kulutukseksi lasketaan tavallisesti elintarvikkeisiin, asumiseen ja vaatteisiin kohdistuvat kulutusmenot. Valinnainen kulutus on puolestaan kaikkea sitä, mikä jää välttämättömän ulkopuolelle. Välttämättömän ja valinnaisen kulutuksen välinen raja on kuitenkin varsin häilyvä. Kulutusvalinnat ovat ajassa ja kulttuurissa määrittäviä asioita, joihin vaikuttavat esimerkiksi elintason nousu ja teknologinen kehitys (Ahlqvist 2009).

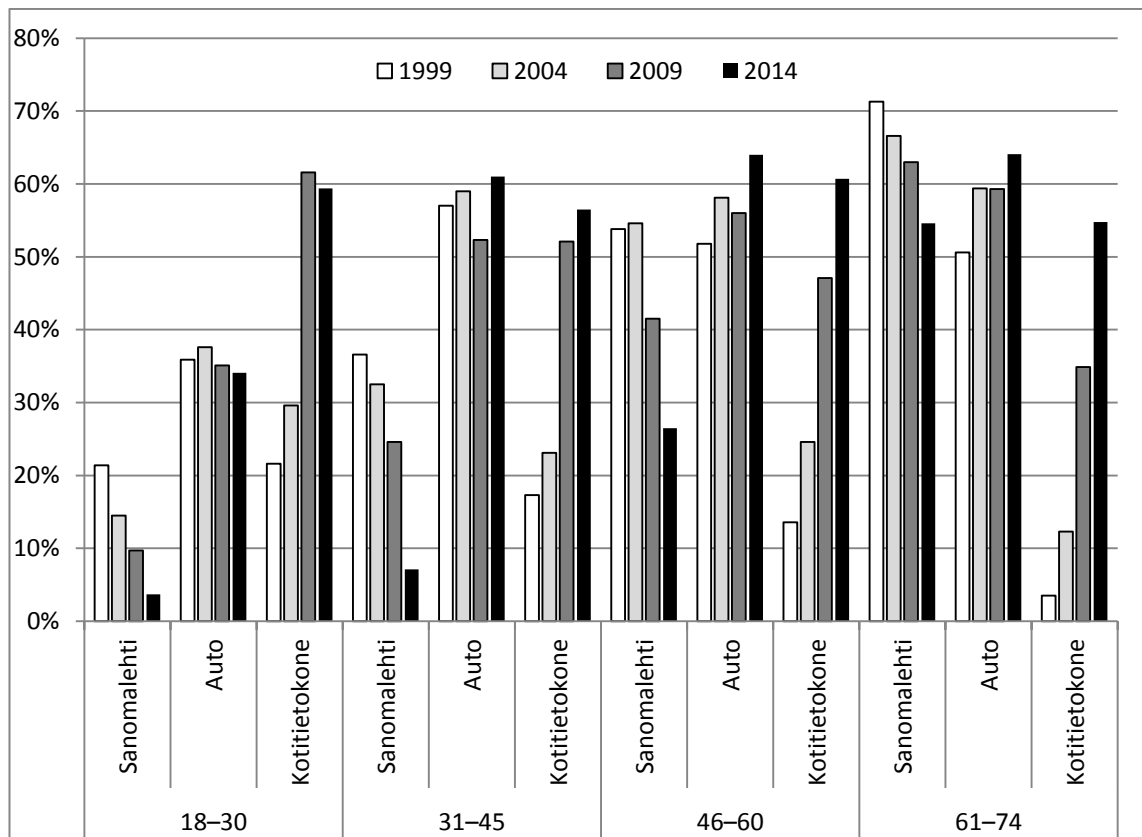
Kuvio 8 kuvaa muutosta eri kulutushyödykkeiden välttämättömäksi kokemisessa suomalaisten arjessa vuosien 1999 ja 2014 välillä. Lomakkeessa kysymys esitettiin seuraavasti: ”Mitkä seuraavista kulutushyödykkeistä koet välttämättömäksi jokapäiväisen toimintasi kannalta?”. Välttämättömyyttä arvioitiin kolmeportaisella asteikolla, jossa 1=”välttämättömyys”, 2=”tarpeellinen, mutta ei välttämätön” ja 3=”ei tarpeellinen, ei välttämättömyys”. Tarkat kysymysmuodot on nähtävissä liitteessä 1. Kuvioissa on esitetty arvon 1 antaneiden osuudet kaikista vastaajista kunakin tarkasteltavana vuonna.

Kuvio 8 Eri kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokeminen vuosina 1999–2014.

Kuten tiedetään, internetin käyttö on lisääntynyt 2000-luvun aikana räjähdysmäisesti. Käytön lisääntymisen myötä tärkeitä palveluita on siirtynyt yhä enemmän verkkoon ja ihmisten mediapreferenssit ovat muuttuneet. Informaatio- ja kommunikaatioteknologian muutos näkyy myös siinä, kuinka välttämättömiksi ihmiset kokevat erilaiset kulutushyödykkeet (Näsi & Räsänen 2013). Kuten kuviosta 8 voidaan havaita, on matkapuhelimen, internetin ja kotitietokoneen merkitys korostunut 15 vuoden aikana. Vuonna 2014 yli 70 prosenttia suomalaisista koki matkapuhelimen välttämättömäksi kulutushyödykkeeksi, kun vuonna 1999 vastaava osuus oli alle 40.

Samaan aikaan voidaan havaita perinteisen median merkityksen pienentyneen, kun ainoastaan neljännes pitää päivittäistä sanomalehteä ja televisiota välttämättöminä. Muuttuneen mediateknologian lisäksi tulos kertonee myös siitä, että matkapuhelin ja internet-yhteys ovat muuttuneet muutamassa vuosikymmenessä luksushyödykkeistä yhteiskunnallisen tasa-arvon mittareiksi. Eli sellaisiksi hyödykkeiksi, jotka valtaosa kokee tänä päivänä välttämättömäksi, ja joidenka käyttömahdollisuus pyritään takaamaan kaikille (Koivula ym. 2014).

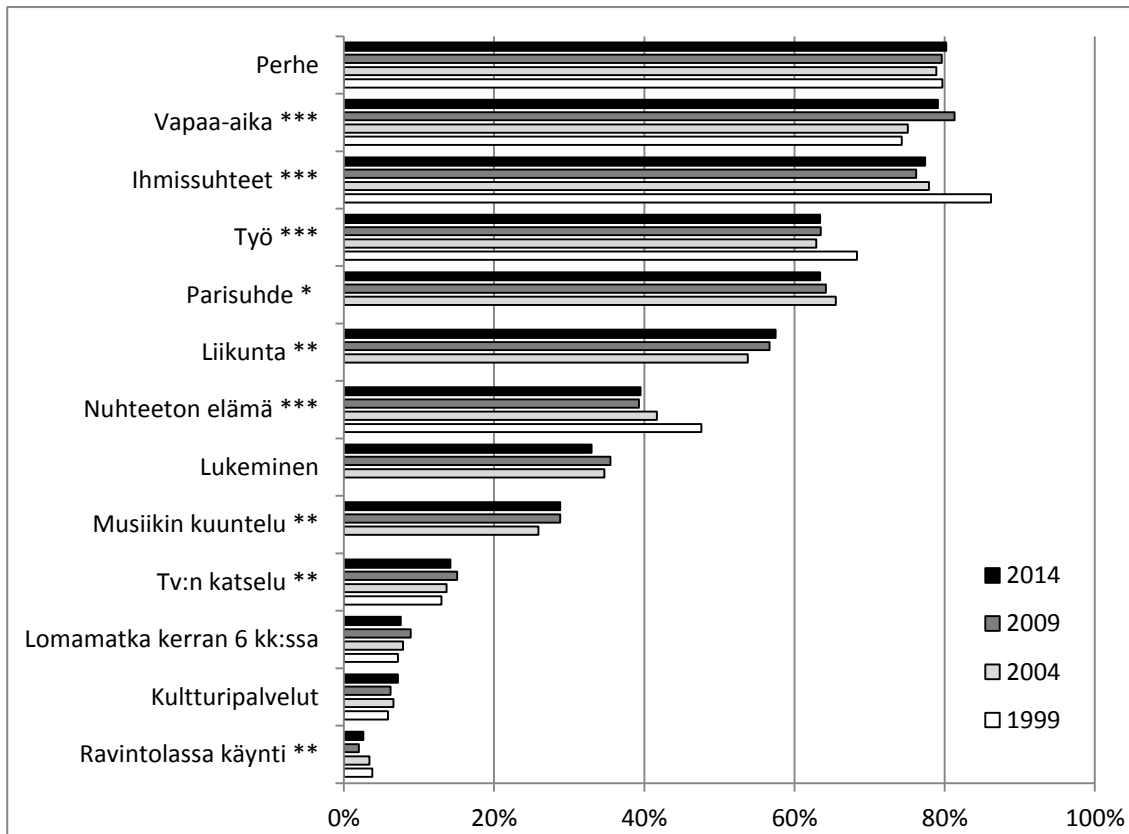
Kuvio 9 Eri kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokeminen ikäryhmittäin vuosina 1999–2014.

On mielenkiintoista tarkastella myös sitä, kuinka erilaisten kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokeminen vaihtelee ikäryhmittäin. Kuviossa 9 on esitetty, miten sanomalehden, internet-yhteyden ja auton välttämättömyydeksi kokeminen vaihtelee iän mukaan. Kuvioista voidaan havaita, että sanomalehden merkitys on pienentynyt kaikissa ikäluokissa 15 vuoden aikana. On kuitenkin huomioitava, että yli puolet yli 60-vuotiaista kokee päivittäisen sanomalehden välttämättömäksi hyödykkeeksi vuonna 2014. Muissa ikäluokissa on tapahtunut vuodesta 2009 jyrkempää laskua, ja esimerkiksi 46–60-vuotiaista suomalaisista enää ainoastaan neljännes kokee sanomalehden välttämättömyydeksi. 18–30-vuotiaiden kohdalla osuus on tippunut jo muutamaan prosenttiin.

Kuten aikaisemman kuvion (8) perusteella voitiin todeta, auton merkitys on pysynyt lähes vakiona kaikkina tutkimusvuosina. Ikäluokittaisessa vertailussa voidaan kuitenkin havaita, että auton välttämättömyydeksi kokeminen on yleisempää yli 30-vuotiaiden suomalaisten keskuudessa. Itse asiassa 18–30-vuotiaiden keskuudessa auton merkitys on pienentynyt viiden viime vuoden aikana, toisin kuin muissa ikäluokissa, joissa voidaan havaita pientä kasvua.

Kotitietokoneen merkitys on odotetusti lisääntynyt kaikissa ikäluokissa vuodesta 1999. Huomionarvoista on kuitenkin se, että nuorten ja parhaassa työiässä olevien kes-

kuudessa kotitietokoneen välttämättömyydeksi kokeminen ei ole lisääntynyt enää vuodesta 2009. 18–30-vuotiaiden keskuudessa voidaan havaita jopa pientä laskua. Tulos kertonee tietotekniikan kehittymisestä, jonka myötä erilaiset langattomat ja mukana kulkevat laitteet (älypuhelimet ja tabletit) ovat yleistyneet ja korvanneet kotitietokoneita (Van Dijk 2012, 54–58).

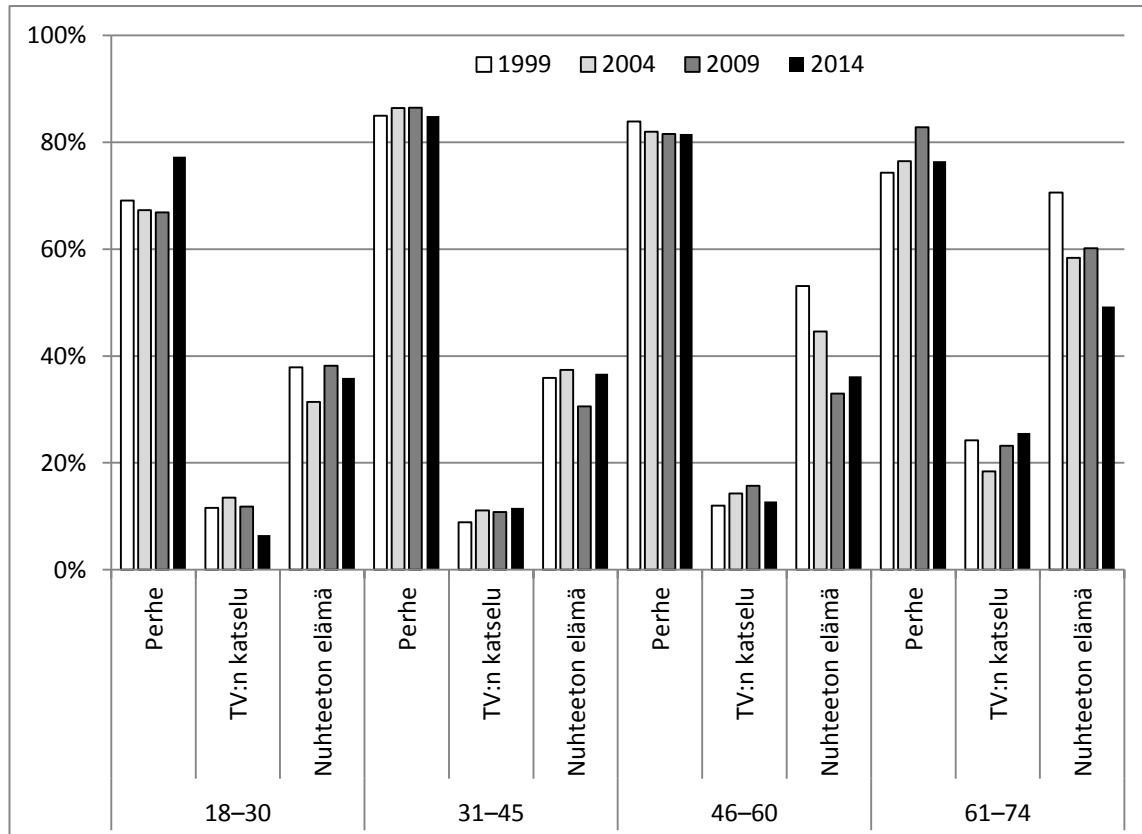

Kuvio 10 Eri asioiden välttämättömyydeksi kokeminen vuosina 1999–2014.

Seuraavaksi tarkastellaan sitä, miten erilaisten suomalaisten elämäntapoihin ja kulkukäyttäytymiseen viittaavien asioiden välttämättömyydeksi kokeminen on muuttunut tutkimusvuosien välillä. Vastaajat arvioivat asioita välttämättömiksi kolmiportaisella asteikoilla samaan tapaan kuin edellä esitettyjä kulutushyödykkeitä. Kuvioista 10 nähdään, että suomalaisten kokemukset välttämättömyydestä asioista ovat pysyneet samankaltaisina tutkimusvuosien välillä. Perhe, ihmissuhteet ja vapaa-aika ovat suomalaisille asioita, jotka noin 80 prosenttia aikuisväestöstä kokee välttämättömäksi. Erilaiset kulkukseen viittaavat asiat, kuten ravintolassa käynti tai lomamatka kerran puolessa vuodessa, koetaan vähiten välttämättömäksi aikaisempien vuosien tapaan. Huomioitava seikka on myös liikunnan merkityksen kasvaminen. Lähes 60 prosenttia suomalaisista kokee nykypäivänä liikunnan välttämättömäksi asiaksi.

Tarkasteltaessa muutoksia eri asioiden välttämättömyydeksi kokemisessa voidaan todeta, että vapaa-ajan arvostuksen lisääntyminen on pysähtynyt. Siinä valossa merkillä pantavaa onkin, että työn arvostuksen väheneminen on myös pysähtynyt viiden vuoden

aikana. Parisuhteen kokeminen välttämättömäksi on myös jatkanut vähenemistään vuodesta 2009, ja nyt voidaan havaita tilastollisesti merkitsevä muutos vuodesta 2004 vuoteen 2014. Sen sijaan toimivien ihmissuhteiden välttämättömäksi kokeminen on pysynyt samankaltaisena vuodesta 2004.

Kuvio 11 Eri asioiden välttämättömäksi kokeminen ikäryhmittäin vuosina 1999–2014.

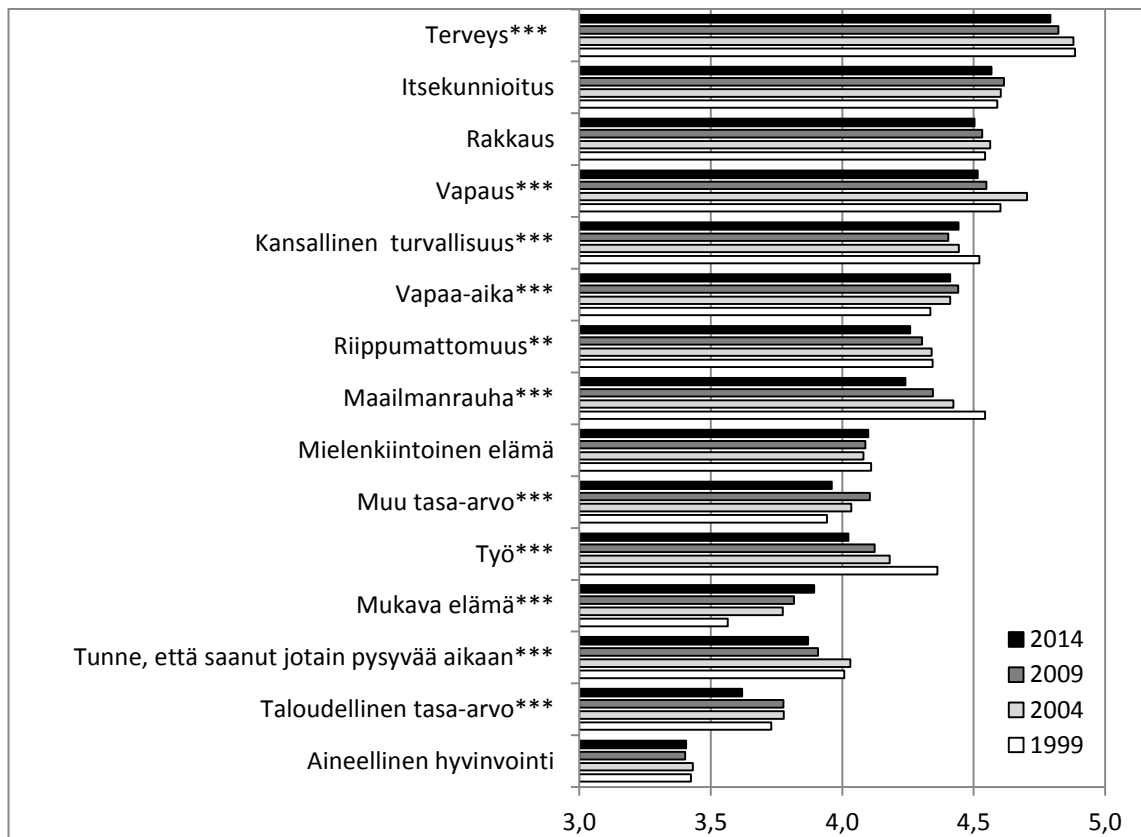
Kuvioissa 11 on puolestaan tarkasteltu perheen, TV:n katselun ja nuhteettoman elämän välttämättömäksi kokemista ikäryhmittäin eri vuosina. Kuvioista voidaan nähdä, että ikä erottelee selvästi suomalaisia sen suhteen, missä määrin eri tekijät koetaan välttämättömyyksi oman elämän kannalta. Vapaa-aikaan liittyvien tekijöiden ohella eri-ikäiset suhtautuvat varsin eri tavalla perheen sekä nuhteettoman elämän välttämättömyyteen. Aikaisempina tutkimusvuosina selvästi suurempi osa yli 30-vuotiaista kuin sitä nuoremmista koki perheen välttämättömyydeksi oman itsensä kannalta, mikä tuntuu luonnolliselta esimerkiksi elämäntilanteen näkökulmasta ajateltuna. Aivan viime vuosina perheen merkitys on kuitenkin lisääntynyt ainoastaan 18–30-vuotiaiden keskuudessa, eikä ikäryhmien välillä ole enää juurikaan eroa. Samanlaista kehitystä voidaan nähdä myös nuhteettoman elämän arvostuksessa. Aikaisempina vuosina sen voitiin nähdä olevan voimakkainta vanhimman ikäryhmän keskuudessa, mutta aivan viime vuosina erot ovat tasoittuneet ja juuri 61–74-vuotiaiden keskuudessa nuhteettoman elämän arvostus

on vähentynyt kaikkein eniten. Samaan aikaan voidaan havaita, että TV:n katselu koetaan edelleen kaikkein välttämättömimmäksi yli 60-vuotiaiden keskuudessa.

5.2 Arvot ja asenteet ovat koventuneet

Suomalainen arvo- ja asennemaailma on viime vuosina muuttunut monella tapaa. Viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa on säännöllisesti viitattu vallitseviin arvoihin ja asenteisiin. On puhuttu esimerkiksi kovien arvojen ja asenteiden paluusta Suomeen. Implisiittisenä oletuksena on pidetty sitä, että arvot ja asenteet ovat monelta osin muuttuneet viime vuosina, koska suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut verrattain paljon muutoksia. Toisaalta monet tutkijat ovat sitä mieltä, että kokonaisvaltainen maailmankatsomus, tai niin sanottu maailmankuva, jäsentää arvoja ja asenteita. Toisin sanoen yhteiskuntaelämän muutokset eivät useinkaan heijastu suoraan tavallisten ihmisten arvoihin ja asenteisiin. Vaikka näin olisikin, on samalla tärkeää huomata, että ihmisten arvot, asenteet ja mielipiteet ovat aina kiinteässä yhteydessä yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Tästä näkökulmasta myös yksilöiden arvojen voi ajatella vaihtelevan yhteiskunnallisten olojen mukaan. Yksilön arvot ja asenteet rakentuvat lopulta sen pohjalta, mitä yksilö kokee tärkeäksi, ja monet asiat vaihtelevat tilanteesta toiseen siirryttäessä.

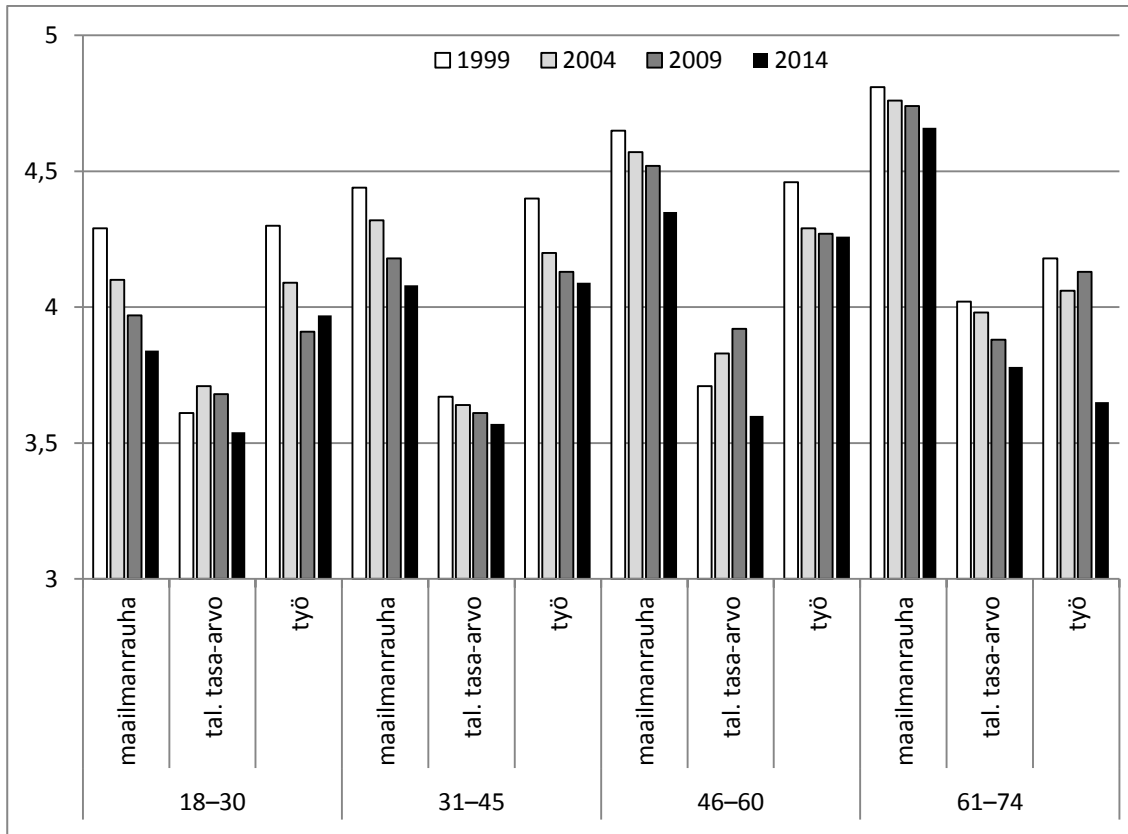
Suomi-kyselytutkimuksissa vastaajien arvoja on tiedusteltu lähes muuttumattomalla kysymyspatterilla vuodesta 1999. Vastaajat ovat arvioineet itselleen tärkeitä asioita viisiportaisella asteikolla, jossa 1="Ei kovin tärkeä" ja 5="Erittäin tärkeä". Seuraavaksi esitettävissä kuvioissa on esitetty väestötason keskiarvot kaikista arvoista vuosina 1999–2014. Sen jälkeen tarkastellaan, miten tietyt arvot ovat muuttuneet ikäryhmittäin tutkimusvuosien välillä. Vuositason muutosten tilastolliset merkitsevyydet on merkitty kunkin muuttujan kohdalle tähdin: erittäin merkitsevää muutosta symboloi *** ($p < 0,001$), merkitsevää ** ($p < 0,01$) ja lähes merkitsevää * ($p < 0,05$).

Kuvio 12 Suomalaisien arvot ja asenteet vuosina 1999–2014.

Kuviossa 12 havainnollistetaan suomalaisten arvojen ja asenteiden muutosta vuosina 1999–2014. Kuviossa esitettyjen tulosten valossa suomalaisten arvo- ja asennemaailmassa on jatkunut siirtymä kohti postmateriaalisia arvoja. Muutosprosessia havainnollistaa parhaiten se, että terveyden, turvallisuuden ja työn merkitys on vähentynyt, kun taas elämänlaatuun ja itsensä toteuttamiseen liittyvät asiat ovat tulleet aikaisempaa tärkeämmiksi. Useiden näkemysten mukaan postmateriaalisten arvojen ja asenteiden tärkeys korostuu sellaisissa yhteiskunnissa, joissa yksilön perustarpeet ja olemassaolon jatkuvuus ovat jo ennalta käsin turvattuina.

Kuviosta nähdään myös, että suomalaisten arvot ovat koventuneet aivan viime vuosina. Vuoteen 2009 asti suomalaisten arvostus taloudellista ja muuta tasa-arvoa kohtaan kasvoi tasaisesti jokaisena tutkimusvuotena. Uusimmassa Suomi-aineistossa voidaan kuitenkin havaita tämän osalta muutos, kun muun tasa-arvon ja taloudellisen tasa-arvon arvostus on laskenut vuodesta 2009. Merkille pantavaa on myös se, että maailmanrauhan arvostaminen on laskenut tilastollisesti erittäin merkitsevästi tutkimusvuosien aikana.

Kuvio 13 Suomalaisen arvot ja asenteet ikäryhmittäin vuosina 1999–2014.

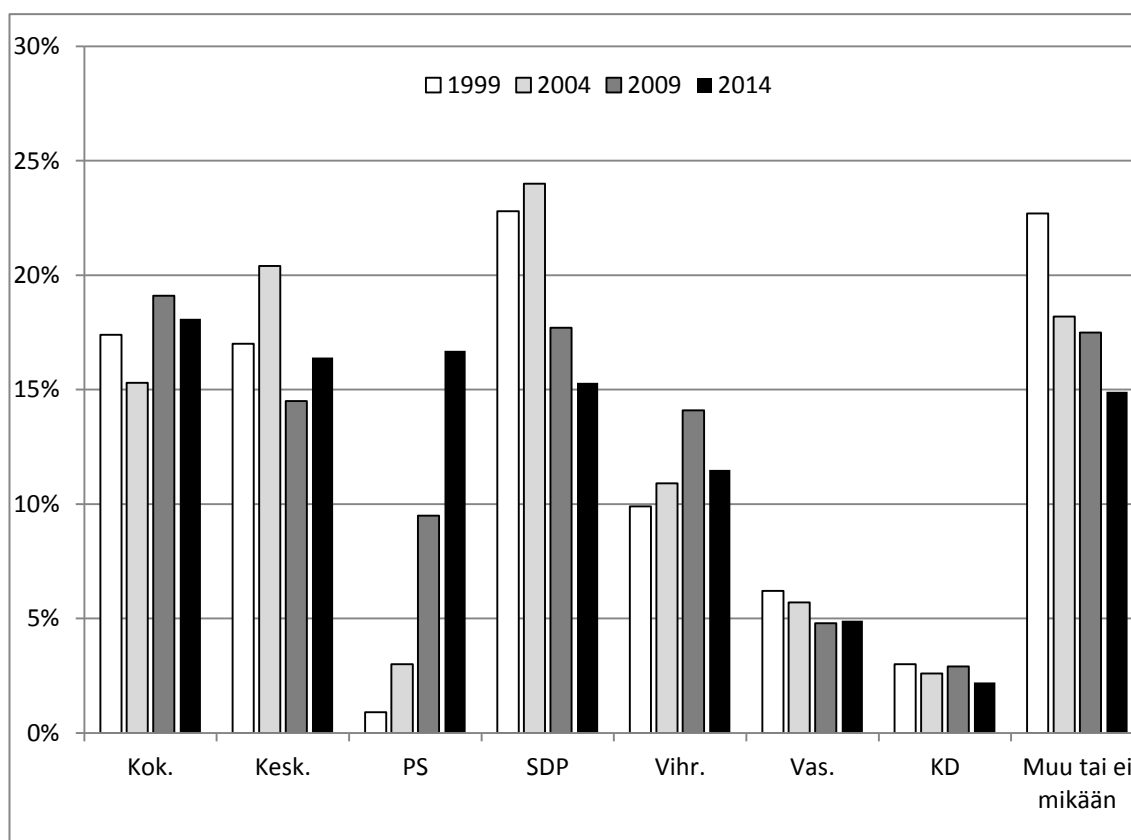
Kuviossa 13 on esitetty, miten suomalaisten arvot ja asenteet vaihtelevat ikäryhmittäin tarkasteluvuosina. Selvimmin ikäryhmien väliset arvoerot tulevat esille maailmanrauhan kohdalla, jonka arvostus on sitä vähäisempää, mitä nuoremasta ikäryhmästä on kysymys. Myös taloudellinen tasa-arvo koetaan kaikkein tärkeimmäksi vanhimpien vastaajien keskuudessa. Työn arvostus on edelleen kaikkein korkeimmillaan jo ruuhkavuodet ohittaneiden, 46–60-vuotiaiden, keskuudessa. Tuloksista voidaan kuitenkin havaita, että erot eri ikäryhmien välillä ovat tasoittuneet tutkimusvuosien aikana. Merkille pantavaa on esimerkiksi se, että työn arvostus on laskenut edelleen vuodesta 2009 kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi nuorten keskuudessa. Tulos on hieman ristiriidassa sen näkemyksen kanssa, että työnteon arvostus olisi vähentynyt nimenomaan nuorten keskuudessa (vrt. Haavisto 2014).

5.3 Poliittisten voimasuhteiden muutos

Suomi-aineistoissa on alusta asti kysytty vastaajien poliittista suuntautumista. Kysymys on esitetty siten, että vastaajat voivat valita vain yhden puolueen, jonka he kokevat tärkeimmäksi. Vastausvaihtoehtoina ovat olleet kahdeksan suurinta puoluetta: Keskusta, Kokoomus, Kristillisdemokraatit, Perussuomalaiset, Suomen ruotsalainen kansanpuolue, Sosiaalidemokraattinen puolue, Vasemmistoliitto ja Vihreä liitto. Näiden lisäksi on

ollut mahdollisuus vastata avoimeen kysymykseen joku muu puolue tai vastata ”ei mikään” (ks. liite 2).

Voidaan ajatella, että kysymyksellä mitataan vastaajien puoluesamastumista. Puoluesamastumisen on nähty olevan luonnollinen poliittiseen järjestelmään kiinnittymisen muoto, joka tarkoittaa käytännössä sitä, että puolueisiin samastuvat kansalaiset ovat myös aktiivisempia äänestäjiä. Puoluesamastumisen mittari antaa myös konkreettisempaa ja helpommin testattavaa tietoa vastaajien poliittisesta kannasta kuin esimerkiksi vasemmisto–oikeisto-mittari. On lisäksi osoitettu, että äänestäjien lopullinen äänestyspäätös on useimmiten ideologisesti lähellä sitä puoluetta, johon he ovat samastuneet (Paloheimo 2003).

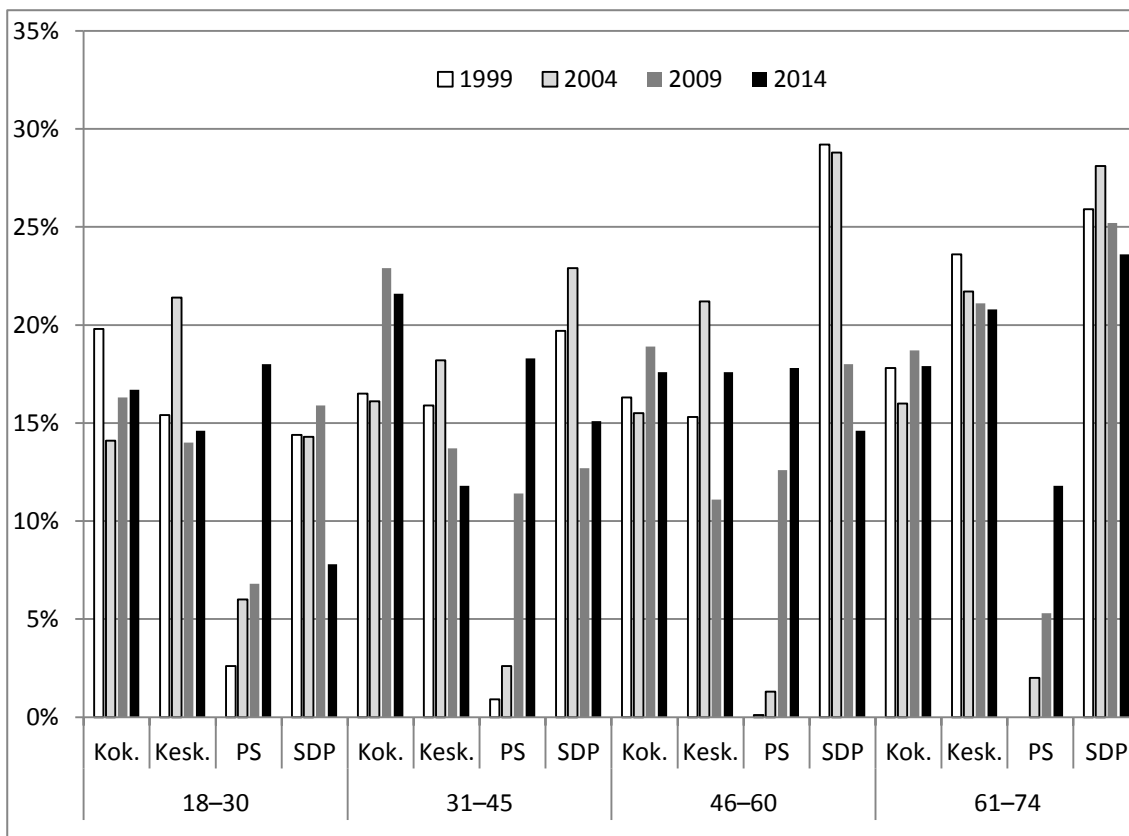

Kuvio 14 Suomalaisille tärkeimmät puolueet 1999–2014

Kuviossa 14 on esitetty suomalaisille tärkeimmät puolueet vuosina 1999–2014. Kyselyn tulokset vastaavat suhteellisen hyvin puolueiden suuruusjärjestystä eduskuntavaaleissa. Ainoastaan vuoden 2004 osalta kyselyssä suosituin puolue ei ole ollut suurin lähinnä olevissa eduskuntavaaleissa (2003). Merkille pantavaa on kuitenkin se, että aineistoissa näkyy hyvin se muutos, jonka Perussuomalaisten nousu on aiheuttanut; valasta taistelee kolmen suuren sijaan neljä keskisuurta puoluetta. Perussuomalaisten nousun lisäksi huomioitavaa on vasemmistopuolueiden suosion lasku kymmenen viime vuoden aikana, mikä on toteutunut myös eduskuntavaaleissa 2007 ja 2011. Mielenkiintoinen ja vaalituloksista poikkeava yksityiskohta on Vihreiden korkea suosio. Puolueen

kannatus eduskuntavaaleissa on pysynyt 7–8 prosentissa, mutta kyselyssä sen on kokenut tärkeimmäksi puolueeksi parhaimmillaan yli 14 prosenttia vastaajista.

Ideologioiden tiedusteleminen näinkin tarkalla mittarilla vaikuttaa väistämättä myös vastausinnostukseen, koska poliittista kantaa ei välttämättä haluta tuoda julki edes anonyymissä kyselytutkimuksessa. Eri tutkimusvuosien välillä voidaan kuitenkin havaita merkittäviä eroja vastausaktiivisuuden suhteen. Vuonna 1999 noin viidennes vastaajista jätti vastaamatta puoluekantaa tiedustelemaan kysymykseen. Sen sijaan vuonna 2014 lähes 94 prosenttia vastaajista vastasi kysymykseen, mikä on lähellä kyselyn keskimääräistä vastausosuutta. Puuttuvien osuuden pieneneminen voi kertoa osaltaan poliittisen kentän muutoksesta; Perussuomalaisten nousu on luonut uuden vaihtoehdon ja herättänyt ”nukkuvia”. Tulos on mielenkiintoinen myös siinä valossa, että aikalaisteksteissä on uskottu perinteisen puoluepolitiikan korvautuvan yhä enemmän poliittisella kuluttajuudella, jossa kansalaistoiminnan muotoina korostuvat esimerkiksi subjektiiviset arvovallat ja uudet elämäntavat (Rinne 2008; Meyer 2007).

Kuvio 15 Suomalaisille neljä tärkeintä puoluetta ikäryhmittäin vuosina 1999–2014

Kuviossa 15 on esitetty, miten suomalaisille neljä tärkeintä puoluetta vaihtelee ikäryhmittäin vuosina 1999–2014. Tarkasteltaessa tärkeimpiä puolueita vuonna 2014 voidaan havaita, että Perussuomalaiset ovat suosituin puolue nuorten aikuisten keskuudessa ja SDP kaikkein vähiten suosituin. Sen sijaan 31–45-vuotiaiden keskuudessa useimmat

kokevat neljästä suurimmasta puolueesta tärkeimmäksi puolueeksi Kokoomuksen ja harvimmat kokevat tärkeimmäksi Keskustan. 46–60-vuotiaiden keskuudessa tärkeimmät puolueet jakautuvat tasaisemmin kuin muissa ikäryhmissä: Keskusta, Kokoomus ja Perussuomalaiset koetaan lähes yhtä usean mielestä tärkeimmäksi ja SDP hieman harvemmin kuin nämä kolme. Sen sijaan kaikkein vanhimpien keskuudessa SDP on pitänyt asemansa ja se koetaan useimmiten tärkeimmäksi puolueeksi, kun taas Perussuomalaiset koetaan huomattavasti harvemmin tärkeimmäksi.

Tulosten tulkinnassa on muistettava, että Suomi-kyselyt on kerätty aina ennen tai jälkeen vaalien eikä koskaan vaalien aikana. Tulosten perusteella ei voida näin ollen tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä puolueiden voimasuhteista. On esitetty, että vaalien aikana ajankohtaiset yhteiskunnalliset kysymykset ja huolenaiheet merkitsevät erittäin paljon äänestysvalintaa tehtäessä. Sen lisäksi viime vuosikymmeninä on yleistynyt se, että äänestyspäätöksellä otetaan kantaa edellisen hallituksen kokonpanoon – joko sen säilyttämiseksi tai muuttamiseksi. Näin ollen voidaan ajatella, että yksittäiseen puolueeseen samaistuminen on vähentynyt ja äänestäjät liikkuvat yhä enemmän puolueiden välillä tilanteen mukaan (Paloheimo 2003).

6 YHTEENVETO JA KESKUSTELUA

Suomalaisten kulutusta ja elämäntapoja kartoittavia Suomi-aineistoja on kerätty vuodesta 1999 alkaen aina viiden vuoden välein. Vuosien 1999, 2004, 2009 ja 2014 tiedonkeruuprosessien ja itse kyselyn tulosten vertailu osoittaa, että suomalaisten kulutus ja elämäntavat ovat todella muuttuneet 15 vuoden aikana. Suomalaisten muuttuneet elämäntavat ennen kaikkea uuden informaatio- ja kommunikaatioteknologian yleistymisen näkökulmasta asettavat perinteiset postikyselyt haastavaan asemaan. Samanaikaisesti kun yhä suurempi osa väestöstä viihtyy internetin parissa, kyselytutkimukset kärsivät vastaajakadosta. Internetin käytön yleistymisen on kasvattanut verkossa toteutettavien, niin kaupallisten kuin ei-kaupallisten, kyselyiden määrää räjähdysmäisesti (Räsänen & Sarpila 2013). Tämä tarkoittaa, että varsinkin verkossa aikaansa viettävät törmäävät jatkuvasti erilaisiin kyselyihin. Kyselyistä on tullut arkipäivää ja sitä kautta kilpailu vastaajien ajasta koventunut.

Postikysely on ollut perinteisesti suosittu niin julkisten tutkimuslaitosten kuin yliopistojen käyttämä tiedonkeruun menetelmä ennen kaikkea kustannussyistä; postikyselyt ovat merkittävästi edullisempia toteuttaa kuin puhelin- tai käyntihaastattelut. Vastaamatta jättämisestä on kuitenkin muodostunut aivan erityinen ongelma parin viime vuosikymmenen aikana. Huolestuttavaa on, ettei postikyselyn ja internetkyselyn yhdistelmä näytä tarjoavan ratkaisua tähän ongelmaan. Koska Suomi-aineistojen vastaajasuudet ovat vuosien saatossa laskeneet merkittävästi, herää kysymys, onko edes mahdollista kerätä väestöä tyydyttävästi edustavaa aineistoa vastaavalla tiedonkeruumenettelmällä viiden vuoden kuluttua. Aineistoa painottamalla kun ei tietenkään voida ratkaista kaikkia katoon liittyviä ongelmia.

Tiedonkeruuseen liittyvistä haasteista huolimatta Suomi-kyselyn kaltaisia, laadukkaaseen väestötason otantaan perustuvia kyselyaineistoja on kuitenkin perusteltua kerätä. Edustavia otoksia eri väestöryhmien asenteista ja mielipiteistä kun ei ole mahdollista kerätä kustannustehokkaasti muiden tekniikoiden avulla. Otantaan perustuvat kyselyaineistot tarjoavat luotettavaa tietoa suomalaisten arvo- ja asenneilmapiiristä verrattuna ilman asianmukaisia otantatekniikoita toteutettaviin kyselyihin. Aineistoilla on mahdollista tarkastella empiirisesti erilaisten julkisessa tai akateemisessa keskustelussa esitettyjen väitteiden todenmukaisuutta. Suomi-aineistot ovatkin olleet tutkijoiden ja opiskelijoiden ahkerassa käytössä. Aineistoihin perustuvien analyysien pohjalta on vuosien saatossa julkaistu useiden korkeatasoisten tieteellisten artikkeleiden lisäksi lukuisia yleistajuisia artikkeleita sekä opinnäytteitä. Lisäksi eri vuosien aineistoja on hyödynnetty monipuolisesti menetelmä- ja luento-opetuksessa.

Vuoden 2014 aineisto, yhdessä kolmen aikaisemmin kerätyn poikkileikkausaineiston kanssa, tarjoaa tutkijoille ja opiskelijoille ainutlaatuisen mahdollisuuden analysoida suomalaisen väestön asenneilmapiirin muutoksia monesta eri näkökulmasta. Vaikka

asenteet ja erityisesti arvot muuttuvat usein hitaasti, osoittavat tässä raportissa esitetyt vertailut, ettei suomalainen asenneilmapiiri ole muuttumaton. Erityisesti uusi informaatio- ja kommunikaatioteknologia on mullistanut suomalaisten elämäntapa- ja kulutusasenteita. Lisäksi suomalaisten arvo- ja asennemaailman voidaan todeta siirtyneen kohti niin sanottuja jälkimoderneja arvoja: terveyden, turvallisuuden ja työn merkitys on vähentynyt samanaikaisesti kun elämänlaatuun ja itsensä toteuttamiseen liittyviä asioita arvostetaan entistä enemmän.

Tässä raportissa esitetyt tarkastelut yhteiskunnan muuttuvista ja muuttumattomista ilmiöistä ovat kuitenkin varsin yleisluonteisia ja ne perustuvat aineiston deskriptiiviseen eli kuvailevaan analyysiin. Ilmiöitä koskeva syvällisempi ja selittävä analyysi jääköön aineistoa käyttävien tutkijoiden tehtäväksi.

KIRJALLISUUS

- Ahlqvist, K. (2009). Välttämättömän ja vapaavalintaisen kulutuksen raja on hämärty-
mässä. *Hyvinvointikatsaus*, 4:2009.
- Diener, E. & Seligman, M.E.P. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-
being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1–31.
- Erola, J. & Räsänen, P. (2000). *Suomi 1999 – Aineistonkeruu ja tutkimusseloste*. Turku:
Turun kauppakorkeakoulu.
- Erola, J. & Räsänen, P. & Halenius, L. & Vasunta, V. & Haapanen, T. (2005). *Suomi
2004 – Aineistonkeruu ja tutkimusseloste sekä yhteiskunnan ja kulutuksen
muutos 1999–2004*. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- Ganzeboom, H. B.G. & Treiman, D. J. (2010). International Stratification and Mobility
File: Conversion Tools.
<http://www.harryganzeboom.nl/ISMF/index.htm>, haettu 30.1.2015
- Haavisto, Ilkka (2014). *Neljäs Suomi. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2014*. Helsinki:
Taloustieto Oy.
- ILO (1969). International Standard Classification of Occupations. Revised Edition
1968. http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1969/69B09_35_engl.pdf,
haettu 30.1.2015
- ILO (2012). International Standard Classification of Occupations. ISCO-08.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf, haettu 30.1.2015
- ISSP 2013: kansallinen identiteetti III: Suomen aineisto [koodikirja]. Tampere: Yhteis-
kuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2014.
- Jones, I. R. ym. (2008). *Ageing in a consumer society: From passive to active consump-
tion in Britain*. Bristol: Polity Press
- Koivula, A. & Räsänen, P. & Sarpila, O. (2014). Luksusta vai yllättävän välttämätöntä?
Hyvinvointikatsaus, 4:2014, 27–32.
- Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2012 [koodikirja]. Tampere: Yhteiskunta-
tieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2015.
- Meyer, D. S. (2007). *The Politics of Protest. Social Movements in America*. New York:
Oxford University Press.
- Kujanen, H. & Räsänen, P. & Sarpila, O. (2014): Korkeampi koulutus, vihreämpi kulut-
taja? Ympäristövastuullisen kulutuksen tunnuspiirteet 1990-luvun lopulta
2010-luvun kynnykselle. *Kulutustutkimus.Nyt* 8 (1), 4–22.
- Näsi, M. & Räsänen, P. (2013) Changing media preferences? Comparing the perceived
importance of Television, Newspapers and the Internet in Finland, 1999–
2009. *Nordicom Review*, 34 (2), 277–292.

- Paloheimo, H. (2003). Miten äänestäjät valitsevat puolueen? *Politiikka*, 45(3), 175-193.
- Rinne, J. (2008). Poliittisen toiminnan yksilöistymisen ja henkilökohtaistuminen. *Politiikka*, 50(1), 75–83.
- Räsänen, P. & Sarpila, O. (2013). Internet-lomake vai ei? Sähköinen kyselylomake postikyselyitä täydentävänä tiedonkeruun menetelmänä. Teoksessa Laaksonen, S. & Matikainen, J. & Tikka, M. (toim.), *Otteita verkosta – verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino.
- Räsänen, P. & Näsi, M. & Sarpila, O. (2012): Old and New Sources of Risk: A Study of Societal Risk Perception in Finland. *Journal of Risk Research*, 15(7-8), 755–769.
- Räsänen, P. (2008). Kulutuksen yksilöllistyminen sosiologisessa tutkimuksessa. Teoksessa K. Ahlqvist ym. (toim.), *Kulutuksen pitkä kaari. Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin*. Helsinki: Gaudeamus
- Räsänen, P. (2006). Suomi riskiyhteiskuntana 1999–2004. *Futura*, 25(2), 5–16.
- Sarpila, O. (2013). *Beauty for sale – An empirical study of appearance-related consumption in Finland*. Annales Universitatis Turkuensis Ser B 368. Turku: University of Turku.
- Sarpila, O. & Räsänen, P. & Erola, J. & Kekki, J. & Pitkänen, K. (2010): *Suomi 2009. Tutkimusseloste ja aineistojen 1999–2009 vertailua*. Turku: University of Turku /Department of Social Research.
- Sosiaalibarometri 2012 [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2014.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2014). Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus(2010). Ammattiluokitus 2010. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/ammatti/001-2010/index.html>, haettu 30.1.2015.
- van Dijk, JAGM (2012). *The Network Society [3rd edition]*. London: Sage.
- Vinnari M. & Mustonen P. & Räsänen. P. (2010). Tracking down Trends in Non-Meat Consumption in Finnish Households, 1966–2006. *The British Food Journal*, 112(8), 836–852.

LIITE 1. SUOMI 2014 -KYSELYLOMAKE

Aluksi taustatietojasi koskevia kysymyksiä

1 Oletko

- 1 Mies 2 Nainen

2 Mikä on syntymävuotesi? _____

3 Onko asuinalueesi

- 1 Taajama-/kaupunkialuetta
2 Maaseutua

4 Oletko tällä hetkellä

- 1 Naimaton 4 Eronnut
2 Avoliitossa 5 Leski
3 Avioliitossa tai rekisteröidyssä pari-
suhteessa

5 Montako henkilöä kuuluu kotitalouteesi?

- 1 Yhteensä _____
2 0–6-vuotiaiden lasten määrä _____
3 7–17-vuotiaiden lasten määrä _____
4 Kotona asuvien 18-vuotiaiden
tai vanhempien lasten määrä _____

6 Onko sinulla muualla asuvia alle 18-vuotiaita lapsia?

- 1 Ei 2 Kyllä

7 Onko sinulla muualla asuvia yli 18-vuotiaita lapsia?

- 1 Ei 2 Kyllä

Koulutus, ammatti ja toimeentulo

8 Onko sinulla perus- tai kansakoulun jälkeistä tutkintoa joltakin seuraavilta koulutuksen tasoilta?

1 Ei muuta koulutusta	5 Ammattikorkeakoulututkinto
2 Ammattikoulu	6 Yliopistotutkinto
3 Ylioppilas	7 Tohtorin tai lisensiaatin tutkinto
4 Opistotasoinen tai muu toisen asteen koulutus	8 Muu, mikä? _____

9 Mitä teet pääasiassa arkisin?

1 Töissä (tai lomautettu)	4 Eläkkeellä, eläkelaji? _____
2 Työtön/työnhakija	5 Muu, mikä? _____
3 Opiskelen	

JOS ET KOSKAAN OLE OLLUT AMMATISSA (ESIM. KOULULAISET, OPISKELIJAT), SIIRRY KYSYMYKSEEN 13!

Jos et tällä hetkellä ole töissä, vastaa viimeisimmän ammattisi perustella.

10 Mikä on ammattisi? _____

11 Onko työsuhteesi (valitse vain yksi vaihtoehto)

1 Vakinainen	3 Yrittäjä
2 Määräaikainen	4 Muu, mikä? _____

12 Oletko viimeisen vuoden aikana...

ollut työttömänä? 1 En ole 2 Kyllä **ollut lomautettuna?** 1 En ole 2 Kyllä

Jos sinulla ei ole tällä hetkellä puolisoa, siirry kysymykseen 16!

Jos puolisesi ei tällä hetkellä ole töissä, mutta on aiemmin ollut, vastaa hänen viimeisimmän ammattinsa perusteella.

13 Mikä on puolisesi ammatti? _____

14 Mitä puolisesi tekee pääasiassa arkisin?

1 Töissä (tai lomautettu)	4 Eläkkeellä, eläkelaji? _____
2 Työtön/työnhakija	5 Muu, mikä? _____
3 Opiskelee	

15 Onko puolisesi viimeisen vuoden aikana...

ollut työttömänä? 1 Ei ole 2 Kyllä **ollut lomautettuna?** 1 Ei ole 2 Kyllä

16 Mikä on/oli isäsi pääasiallinen ammatti? _____

17 Entä äitisi? _____

Elintaso ja kulutus

18 Miten kuvailisit elämäntilannettasi tällä hetkellä seuraavien asioiden kohdalla?

	Erittäin hyvä	Hyvä	Kohtalainen	Huono	Erittäin huono
a) Taloudellinen tilanne	1	2	3	4	5
b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema	1	2	3	4	5
c) Osaaminen ja koulutus	1	2	3	4	5
d) Kulutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
e) Yleinen hyvinvointi	1	2	3	4	5

19 Minkälaisen odotat tilanteesi olevan vastaavissa asioissa viiden vuoden kuluttua?

	Paljon parempi	Hieman parempi	Samanlainen	Hieman huonompi	Paljon huonompi
a) Taloudellinen tilanne	1	2	3	4	5
b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema	1	2	3	4	5
c) Osaaminen ja koulutus	1	2	3	4	5
d) Kulutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
e) Yleinen hyvinvointi	1	2	3	4	5

20 Miten kulutuksesi painottuu? Kulutatko mielestäsi ”keskiarvokuluttajaan” verrattuna?

	Paljon enemmän			Paljon vähemmän		
a) Ruokaan	1	2	3	4	5	
b) Asumiseen	1	2	3	4	5	
c) Terveystieteeseen	1	2	3	4	5	
d) Vaatteisiin	1	2	3	4	5	
e) Tietoliikenteeseen (mm. matkapuhelin, Internet)	1	2	3	4	5	
f) Sisustukseen/koriste-esineisiin	1	2	3	4	5	
g) Lasten tarvikkeisiin, leluihin tms.	1	2	3	4	5	
h) Kotitalouspalveluihin (mm. kodin- tai lastenhoito, siivous)	1	2	3	4	5	
i) Liikenteeseen (mm. työmatkat, auton käyttö)	1	2	3	4	5	
j) Elokuviin, videoihin ja äänitteisiin	1	2	3	4	5	
k) Kirjallisuuteen ja lehtiin	1	2	3	4	5	
l) Viihde-elektronikkaan ja kodinkoneisiin	1	2	3	4	5	
m) Vapaa-ajan matkailuun	1	2	3	4	5	
n) Alkoholiin	1	2	3	4	5	
o) Huvitteluun ja seurusteluun	1	2	3	4	5	
p) Liikuntaan	1	2	3	4	5	
q) Opiskeluun	1	2	3	4	5	
r) Kulttuuriin	1	2	3	4	5	
s) Kauneudenhoitoon	1	2	3	4	5	
t) Itsesi hemmotteluun	1	2	3	4	5	

21 Mitä näistä olet tehnyt, jos sinulla on ollut taloudellisesti tiukkaa?

	Usein			En Koskaan		
a) Tehnyt lisätöitä	1	2	3	4	5	
b) Ostanut halvempaa ruokaa	1	2	3	4	5	
c) Välttänyt lainojen ottoa	1	2	3	4	5	
d) Lainannut ystäviltä/kavereilta	1	2	3	4	5	
e) Ottanut kulutusluottoa	1	2	3	4	5	

	Usein			En koskaan	
	1	2	3	4	5
f) Ottanut lisälainaa pankista	1	2	3	4	5
g) Vähentänyt kaikkia menoja ja pyrkinyt elämään yksinkertaisesti	1	2	3	4	5
h) Kokeillut onnea erilaisissa rahapeleissä ja arpajaisissa	1	2	3	4	5
i) Pyrkinyt omavaraistalouteen	1	2	3	4	5
j) Pyrkinyt käyttämään kauppojen tarjouksia hyväkseni	1	2	3	4	5
k) Myynyt omaisuuttani	1	2	3	4	5
l) Hakenut hyväntekeväisyytenä jaettavaa ruoka-apua	1	2	3	4	5

22 Mitkä seuraavista koet välttämättömyyksiksi itsellesi?

	Välttämättömyys	Tarpeellinen, ei välttämätön	Ei tarpeellinen, ei välttämättömyys
a) Työ	1	2	3
b) Vapaa-aika	1	2	3
c) Perhe	1	2	3
d) Parisuhde	1	2	3
e) Tv:n katselu	1	2	3
f) Liikunta	1	2	3
g) Lukeminen	1	2	3
h) Musiikin kuuntelu	1	2	3
i) Lomamatka kerran 6 kk:ssa	1	2	3
j) Kulttuuripalvelut (teatteri, konsertit jne.)	1	2	3
k) Säännöllinen ravintolassa käynti	1	2	3
l) Toimivat ystävyys- ja ihmissuhteet	1	2	3
m) Nuhteeton elämä	1	2	3
n) Päivittäinen sanomalehti	1	2	3
o) Televisio	1	2	3
p) Matkapuhelin	1	2	3
q) Lankapuhelin	1	2	3
r) Auto	1	2	3
s) Kakkosauto	1	2	3
t) DVD-soitin	1	2	3
u) Kotitietokone	1	2	3
v) Internet kotona (laajakaista yms.)	1	2	3
w) Internet mobiililaitteessa	1	2	3
x) Pelikonsoli (esim. PlayStation, Xbox)	1	2	3
y) Tabletti (esim. iPad)	1	2	3
z) Digikamera	1	2	3

Kulutukseen ja elämäntapaan liittyvät asenteet

23 Ota kantaa seuraaviin väittämiin	Täysin samaa mieltä			Täysin eri mieltä	
	1	2	3	4	5
En välitä muodista vähääkään.	1	2	3	4	5
Minulle on tärkeää, mitä ihmiset minusta ajattelevat.	1	2	3	4	5
Pidän hyvää huolta ulkonäöstäni.	1	2	3	4	5
Olen huolissani kulutuksestani vaikutuksesta ympäristöön.	1	2	3	4	5
Ostoksia tehdessäni laatu on minulle hintaa tärkeämpi.	1	2	3	4	5
Mielestäni nuoremmat sukupolvet kuluttavat vastuuttomasti.	1	2	3	4	5
Haluan saada nautintoa kulutuksestani.	1	2	3	4	5
Käyn paljon ulkona syömässä.	1	2	3	4	5
Kauneus ja hyvä ulkonäkö auttavat menestymään paremmin elämässä.	1	2	3	4	5
Useimmat ongelmani helpottaisivat, jos talouteni käytössä olisi enemmän rahaa.	1	2	3	4	5
Niin sanottu korkeakulttuuri on mielestäni ”snobbailua”.	1	2	3	4	5
Jokaisen pitäisi säästää pahan päivän varalle.	1	2	3	4	5
Kiertelen usein kaupoissa/ostoskeskuksissa perheeni, puolisoni tai ystäväni kanssa shoppailemassa.	1	2	3	4	5
Ostan usein kirpputorilta/ kierrätyksestä.	1	2	3	4	5
Koen etten saa kuluttaa haluamiini asioihin, vaan minun pitää tinkiä paljon omista tarpeistani perheeni hyväksi.	1	2	3	4	5
Maailmassa on liikaa tavaraa ja elämä on liian kulutuskeskeistä.	1	2	3	4	5
Juon mielelläni viiniä ruoan kanssa.	1	2	3	4	5
Koen eläväni säästäväisesti.	1	2	3	4	5
Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja kulutuksessani.	1	2	3	4	5
Punainen liha on tärkeä osa ravintoani.	1	2	3	4	5
Teen usein heräteostoksia.	1	2	3	4	5
Kuuntelen mielelläni klassista musiikkia.	1	2	3	4	5
Ihmisen pitäisi elää niin, että lapsille jää kunnon perintö.	1	2	3	4	5
Mielestäni plastiikkakirurgia on hyväksyttävä keino kohentaa ulkonäköä.	1	2	3	4	5
Olen huolissani kuluttajille myytävän ravinnon alkuperästä ja sen sisältämistä terveysriskeistä.	1	2	3	4	5
Rahoitan ostoksiani säästämällä etukäteen.	1	2	3	4	5
Velanottoa tulisi välttää.	1	2	3	4	5
Ostan usein reilun kaupan tai muita vastuullisesti tuotettuja tuotteita	1	2	3	4	5
Olen tietoisesti jättänyt ostamatta tuotteita, joiden tuotantoon tiedetään liittyvän epäkohtia (esim. huonot työolot)	1	2	3	4	5

24 Hyvästä ulkonäöstä voi olla hyötyä elämän eri osa-alueilla. Missä määrin hyväksyt tai et hyväksy, mikäli nainen pyrkii tietoisesti hyödyntämään ulkonäköään...

	Ehdottomasti hyväksyn			Ehdottomasti paheksun	
	1	2	3	4	5
a) saadakseen haluamansa työpaikan	1	2	3	4	5
b) saadakseen lisää palkkaa	1	2	3	4	5
c) saadakseen ystäviä	1	2	3	4	5
d) saadakseen haluamansa puolison	1	2	3	4	5

25 Missä määrin hyväksyt tai et hyväksy, mikäli mies tietoisesti pyrkii hyödyntämään ulkonäköään...

	Ehdottomasti hyväksyn			Ehdottomasti paheksun	
	1	2	3	4	5
a) saadakseen haluamansa työpaikan	1	2	3	4	5
b) saadakseen lisää palkkaa	1	2	3	4	5
c) saadakseen ystäviä	1	2	3	4	5
d) saadakseen haluamansa puolison	1	2	3	4	5

Sukupolvet ja ideologiat

26 Mikä nimitys seuraavista kuvaa parhaiten omaa sukupolveasi (valitse vain yksi)?

1 Suuret ikäluokat	6 Hyvinvoinnin sukupolvi	11 X-sukupolvi
2 Suuren murroksen sukupolvi	7 Jälleenrakennuksen sukupolvi	12 Y-sukupolvi
3 Lähiösukupolvi	8 Lamasukupolvi	13 Z-sukupolvi
4 Tietotekniikkasukupolvi	9 Pullamössösukupolvi	14 Jokin muu, mikä? _____
5 Sodan ja pulan sukupolvi	10 Uusavuton sukupolvi	15 Ei nimeä

27 Mihin yhteiskuntaluokkaan katsot lähinnä kuuluvasi (valitse vain yksi)?

1 Yläluokka	4 Työväenluokka
2 Ylempi keskiluokka	5 Ei mikään luokka
3 Alempi keskiluokka	6 Jokin muu, mikä? _____

28 Minkä puolueen koet itsellesi tärkeimmäksi (valitse vain yksi)?

1 Kokoomus	5 Vihreät	9 Jokin muu, mikä? _____
2 Keskusta	6 Vasemmistoliitto	
3 Perussuomalaiset	7 Ruotsalainen kansanpuolue	
4 SDP	8 Kristillisdemokraatit	

Terveys ja hyvinvointi

		Erittäin onnellinen			Erittäin onneton	
29	Kuinka onnellinen yleisesti ottaen olet?	1	2	3	4	5
		Erittäin tyytyväinen			Erittäin tyytymätön	
30	Kuinka tyytyväinen olet elämääsi nykyisin?	1	2	3	4	5
		Erittäin hyvä			Erittäin huono	
31	Entä miten kuvailisit terveyttäsi yleisesti?	1	2	3	4	5
32	Entä mikä on pituutesi ja painosi? Pituus: _____ cm				Paino: _____ kg	

Toiminta arkielämässä

Arkielämässä joutuu tekemään toisinaan isoja päätöksiä. Missä määrin uskot seuraavien tekijöiden vaikuttavan itsesi kohdalla näissä monille mahdollisissa tilanteissa?

33	Isokkon lainan ottamiseen vaikuttaa (esim. asunto- tai autolaina).	Ei vaikuta lainkaan			Vaikuttaa paljon	
a)	Minulle tärkeä periaate, joka kertoo, onko lainanotto oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b)	Lainanoton mahdolliset ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.	1	2	3	4	5
c)	Lainanotosta itse hankkimani tiedot.	1	2	3	4	5
d)	Läheisten mielipide.	1	2	3	4	5
e)	Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.	1	2	3	4	5
34	Perheen muuttoon toiselle paikkakunnalle vaikuttaa.	Ei vaikuta lainkaan			Vaikuttaa paljon	
a)	Minulle tärkeä periaate, joka kertoo, onko muuttaminen oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b)	Muuttamisen mahdolliset ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.	1	2	3	4	5
c)	Muuttoa koskevat itse hankkimani tiedot.	1	2	3	4	5
d)	Läheisten, perheeseen kuulumattomien mielipide.	1	2	3	4	5
e)	Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.	1	2	3	4	5
35	Työpaikan vaihtamiseen vaikuttaa.	Ei vaikuta lainkaan			Vaikuttaa paljon	
a)	Minulle tärkeä periaate, joka kertoo, onko työpaikan vaihtaminen oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b)	Työpaikan vaihtamisen ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.	1	2	3	4	5
c)	Työpaikan vaihtoa koskevat itse hankkimani tiedot.	1	2	3	4	5
d)	Läheisten mielipide.	1	2	3	4	5
e)	Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.	1	2	3	4	5

36 Ensimmäiseen yhteiseen asuntoon muuttamiseen kumppanin kanssa vaikuttaa.	Ei vaikuta lainkaan			Vaikuttaa paljon	
a) Minulle tärkeä periaate, joka kertoo, onko yhteen muuttaminen oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b) Yhteen muuttamisen mahdolliset ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.	1	2	3	4	5
c) Yhteen muuttamisesta itse hankkimani tiedot.	1	2	3	4	5
d) Muiden läheisten kuin puolisoni mielipide.	1	2	3	4	5
e) Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.	1	2	3	4	5

37 Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin?	Hyvin kiinteästi			En lainkaan	
a) Perheeseen	1	2	3	4	5
b) Ystäväpiiriin	1	2	3	4	5
c) Koulu-/ työyhteisöön	1	2	3	4	5
d) Asuinyhteisöön (esim. naapuristo)	1	2	3	4	5
e) Internet- tai verkkoyhteisöön	1	2	3	4	5
f) Kaupunginosaan tai kylään	1	2	3	4	5
g) Kaupunkiin tai kuntaan	1	2	3	4	5
h) Seurakuntaan tai uskonnolliseen yhteisöön	1	2	3	4	5
i) Harrastus- tai muuhun vapaa-ajan seuraan	1	2	3	4	5
j) Suomalaiseen yhteiskuntaan	1	2	3	4	5
k) Euroopan Unioniin	1	2	3	4	5

Turvallisuus, epävarmuus ja riskit

38 Ihmiset kokevat erilaisia asioita tärkeiksi. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat sinulle?	Erittäin tärkeä			Ei kovin tärkeä	
a) Itsekunnioitus	1	2	3	4	5
b) Mielenkiintoinen elämä	1	2	3	4	5
c) Kansallinen turvallisuus	1	2	3	4	5
d) Rakkaus	1	2	3	4	5
e) Maailmanrauha	1	2	3	4	5
f) Aineellinen hyvinvointi	1	2	3	4	5
g) Mukava elämä	1	2	3	4	5
h) Hyvä ulkonäkö	1	2	3	4	5
i) Taloudellinen tasa-arvo	1	2	3	4	5
j) Muu tasa-arvo	1	2	3	4	5
k) Tunne, että on saanut jotain pysyvää aikaan	1	2	3	4	5
l) Vapaus	1	2	3	4	5
m) Riippumattomuus	1	2	3	4	5
n) Terveys	1	2	3	4	5
o) Työ	1	2	3	4	5
p) Vapaa-aika	1	2	3	4	5

39 Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa?	Hyvin merkittävä					Ei lainkaan merkittävä
a) Ydinvoiman lisärakentaminen	1	2	3	4	5	
b) Huumekauppa	1	2	3	4	5	
c) Itärikollisuus	1	2	3	4	5	
d) Maahanmuutto ja siirtolaisuus	1	2	3	4	5	
e) Työttömyys	1	2	3	4	5	
f) Tuloerojen kasvu	1	2	3	4	5	
g) Äänestämättä jättäminen	1	2	3	4	5	
h) Rikillisille langetettujen rangaistusten alhainen taso	1	2	3	4	5	
i) Televisio- ja muu viihdeväkivalta	1	2	3	4	5	
j) Pornografia	1	2	3	4	5	
k) Prostituutio	1	2	3	4	5	
l) Tartuntataudit ja sairauksien leviäminen	1	2	3	4	5	
m) Elintaso-ongelmien lisääntyminen (esim. ylipaino)	1	2	3	4	5	
n) Muuttuvat arvot ja asenteet	1	2	3	4	5	
o) Arkielämän kaupallistuminen	1	2	3	4	5	
p) Ulkonäön merkityksen korostuminen	1	2	3	4	5	
q) Geenitekнологia	1	2	3	4	5	
r) Ympäristöongelmat	1	2	3	4	5	
s) Tietoturvaongelmat	1	2	3	4	5	
t) Väestön ikääntyminen ja "eläkepommi"	1	2	3	4	5	
u) Maailmanlaajuinen väestönkasvu	1	2	3	4	5	
v) Kansainvälistyminen	1	2	3	4	5	
w) Epävakaat taloussuhdanteet	1	2	3	4	5	
x) Terrorismi	1	2	3	4	5	
y) Sodat ja sotilaalliset konfliktit	1	2	3	4	5	
z) Suomen puolustuskyvyn heikentyminen	1	2	3	4	5	
40 Missä määrin koet sisältyvän riskejä tai epävarmuutta seuraaviin asioihin omassa elämässäsi?	Hyvin merkittävä					Ei lainkaan merkittävä
a) Työttömyys	1	2	3	4	5	
b) Määräaikaiset työsuhteet	1	2	3	4	5	
c) Osakesijoitus	1	2	3	4	5	
d) Lainojen takaus	1	2	3	4	5	
e) Kulutusluotot	1	2	3	4	5	
f) Pankkisäästäminen	1	2	3	4	5	
g) Ylikuluttaminen	1	2	3	4	5	
h) Uhkapelit	1	2	3	4	5	
i) Heräteostokset	1	2	3	4	5	
j) Matkustaminen	1	2	3	4	5	

	Hyvin mer- kittävä			Ei lainkaan merkittävä	
	1	2	3	4	5
k) Ylinopeutta ajaminen autolla	1	2	3	4	5
l) Lentäminen	1	2	3	4	5
m) Sairastaminen	1	2	3	4	5
n) Lääkkeet	1	2	3	4	5
o) Alkoholi	1	2	3	4	5
p) Huumausaineet	1	2	3	4	5
q) Iltaisin ulkona liikkuminen	1	2	3	4	5
r) Ventovieraiden kanssa puhuminen	1	2	3	4	5
s) Satunnaiset sukupuoliyhteykset	1	2	3	4	5

Tulot, menot ja säästöt

41 Minkä suuruiset suunnilleen ovat henkilökohtaiset nettotulosi kuukaudessa?

(Nettotulot = käteen jäävät tulot eli palkat, eläkkeet ja sosiaaliedut verotuksen jälkeen)

n. _____ €/kk

42 Entä kotitaloutesi kaikkien jäsenten yhteenlasketut nettotulot kuukaudessa?

(Sisältäen omat tulosi)

n. _____ €/kk

43 Kotitalouteeni kuuluvilla on asuntolainaa yhteensä

n. _____ €

44 Kotitalouteeni kuuluvilla on jotakin muuta lainaa tai luottoa yhteensä

n. _____ €

45 Minulla on kulutusluottoa tai pikavippejä

1 Kyllä 2 Ei

46 Kotitalouteni muilla jäsenillä on kulutusluottoa tai pikavippejä

1 Kyllä 2 Ei

47 Tulot ja lainanhoitokulut huomioon ottaen, koetko olevasi ylielikaantunut?

1 Kyllä 2 Ei

48 Onko sinulla ollut maksuhäiriöitä?

1 Ei koskaan 2 On aiemmin, mutta ei juuri nyt 3 On tällä hetkellä

49 Onko kotitaloutesi muilla jäsenillä ollut maksuhäiriöitä?

1 Ei koskaan 2 On aiemmin, mutta ei juuri nyt 3 On tällä hetkellä

LIITE 2. SUOMI 1999-2014-YHDISTETYN AINEISTON MUUTTUJALUETTELO JA KÄYTTÄJÄOPAS

Tässä liitteessä esitetään muuttujaluettelo ja käyttäjän opas Suomi 1999–2014-kyselytutkimusaineistoista yhdistetyn aineiston käsittelyyn. Yhdistettyyn aineistoon on otettu vain sellaiset muuttujat, jotka löytyvät ainakin kahdesta aineistosta. Mikäli vastaavuudessa on huomioitavaa, on se ilmoitettu *** merkinnällä.

Lomakkeen perustiedot:

Vuosi: Onko vastauslomake vuodelta 1999, 2004, 2009 vai 2014

LOMAKE: Lomakkeen numero

Vastaajan taustatiedot:

V01: Oletko 1=mies 2=nainen

V02: Mikä on syntymävuotesi? 19__

V03: Onko asuinalueesi
1=taajama-alue/kaupunkia
2=maaseutua

V04: Oletko tällä hetkellä
1=naimaton
2=avoliitossa
3=avioliitossa
4=eronnut tai asumuserossa
5= leski

V05: Montako henkilöä kuuluu kotitalouteesi
a) yhteensä
b) 0–6-vuotiaiden lasten lukumäärä
c) 7–17-vuotiaiden lasten lukumäärä
d) kotona asuvien yli 17-vuotiaiden lasten lukumäärä ***
*** d) 1999: yli 18-vuotiaiden lasten lukumäärä

V06: Onko sinulla muualla asuvia alle 18-vuotiaita lapsia?
1= Ei
2= 0–17-vuotiaiden lasten lukumäärä ***
*** 2= 1999: 0–18-vuotiaiden lasten lukumäärä

Koulutus, ammatti ja toimeentulo

V08: Onko sinulla peruskoulutuksen jälkeistä tutkintoa?

- 1= Ei ammatillista koulutusta
 - 2= Ammattikoulu
 - 3= Ylioppilas
 - 4= Opistotasoinen tai muu toisen asteen koulutus
 - 5= Ammattikorkeakoulu
 - 6= Yliopisto
 - 7= Tohtori tai lisensiaatti ***
 - 8= Muu
- *** 7= 1999 ja 2004 akateeminen jatkotutkinto

V09: Mitä teet pääasiassa arkisin

- 1= Töissä (tai lomautettu)
- 2= Työtön/työnhakija
- 3= Opiskelen
- 4= Eläkkeellä
- 5= Muu

V10: Mikä on (oli) ammattisi nykyisessä (viime) työpaikassasi?

V11: Onko työsuhteesi

- 1= Vakainainen
- 2= Määräaikainen
- 3= Yrittäjä
- 4= Muu

V13: Mikä on (oli) puolisosasi ammatti?

V14: Mitä puolisosasi tekee pääasiassa arkisin?

- 1= Töissä
- 2= Työtön / työnhakija
- 3= Opiskelee
- 4= Eläkkeellä
- 5= Muu

V16: Mikä on / oli isäsi pääasiallinen ammatti?

V17: Entä äitisi?

Elintaso ja kulutus

V18 Miten kuvailisit elämäntilannettasi tällä hetkellä seuraavien asioiden kohdalla?

(1= Erittäin hyvä, 2= Hyvä, 3 = Kohtalainen, 4=Huono, 5=Hyvin huono)

- V18a) Taloudellinen tilanne
- V18b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema
- V18c) Osaaminen ja koulutus
- V18d) Kulutusmahdollisuudet
- V18e) Yleinen hyvinvointi

V19 Minkälaisen odotat tilanteesi olevan vastaavissa asioissa viiden vuoden kuluttua?

(1=Paljon parempi, 2=Hieman parempi, 3=Samantilainen, 4=Hieman huonompi, 5= Paljon huonompi)

- V19a) Taloudellinen tilanne
- V19b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema
- V19c) Osaaminen ja koulutus
- V19d) Kulutusmahdollisuudet
- V19e) Yleinen hyvinvointi

V20 Miten kulutuksesi painottuu. Kulutatko mielestäsi ”keskiarvokuluttajaan” verrattuna?

(1=Paljon enemmän; 5= Palvon vähemmän)

- V20a) Ruokaan
- V20b) Asumiseen
- V20c) Terveystieteeseen
- V20d) Vaatteisiin
- V20e) Tietoliikenteeseen
- V20f) Sisustukseen
- V20g) Lasten tarvikkeisiin
- V20h) Kotitalouspalveluihin (mm. kodin- tai lastenhoito, siivous)
- V20i) Liikenteeseen ja kommunikaatioon (mm. työmatkat, auto) ***
- V20j) Elokuihin, videoihin ja äänitteisiin
- V20k) Kirjallisuuteen ja lehtiin ***
- V20l) Viihde-elektroniikkaan ja kodinkoneisiin ***
- V20m) Vapaa-ajan matkailuun
- V20n) Alkoholiin
- V20o) Huvitteluun ja seurusteluun
- V20p) Liikuntaan
- V20q) Opiskeluun

V20r) Kulttuuriin

V20s) Kauneudenhoitoon

V20t) Itsesi hemmotteluun

*** i = Vuoden 2004 osalta yhdistetty tietoliikenteeseen ja liikenteeseen ja laskettu näiden keksiarvo

*** k = Ei kysytty vuonna 1999

*** l = Vuoden 1999 osalta yhdistetty kodinkoneisiin ja tarvikkeisiin ja laskettu näiden keskiarvo

V21 Mitä näistä olet tehnyt, jos sinulla on ollut taloudellisesti tiukkaa?

(1=Usein; 5=En koskaan)

V21a) Tehnyt lisätöitä

V21b) Ostanut halvempaa ruokaa ***

V21c) Välttänyt lainojen ottoa

V21d) Lainannut ystäviltä / kavereilta

V21e) Ottanut kulutusluottoa

V21f) Ottanut lisälainaa pankista

V21g) Vähentänyt kaikkia menoja ja pyrkinyt elämään yksinkertaisesti

V21h) Kokeillut onnea erilaisissa rahapeleissä ja arpajaisissa

V21i) Pyrkinyt omavaraistalouteen

V21j) Pyrkinyt käyttämään kauppojen tarjouksia hyväksi

V21k) Myynyt omaisuuttani ***

*** b= 1999,2004 ja 2009 ”Vähentänyt päivittäisiä kulutusmenoja”

*** k= 1999, 2004 ja 2009 kohdalla yhdistetty ”myynyt tavaroita, esineitä, kalusteita yms.” ja ”myynyt muuta omaisuutta” ynnäämällä muuttujien keskiarvot.

V22 Mitkä seuraavista koet välttämättömyyksiksi itsellesi?

(1= Välttämättömyys; 2= Tarpeellinen, ei välttämätön; 3= Ei tarpeellinen, ei välttämättömyys)

V22a) Työ

V22b) Vapaa-aika

V22c) Perhe ***

V22d) Parisuhde ***

V22e) TV:n katselu

V22f) Liikunta ***

V22g) Lukeminen ***

V22h) Musiikin kuuntelu ***

V22i) Lomamatka kerran 6 kk:ssa

V22j) Kulttuuripalvelut (teatteri, konsertit yms.)

- V22k) Säännöllinen ravintolassa käynti
- V22l) Toimivat ystävyys- ja ihmissuhteet
- V22m) Nuhteeton elämä
- V22n) Päivittäinen sanomalehti
- V22o) Televisio
- V22p) Matkapuhelin
- V22q) Lankapuhelin
- V22r) Auto
- V22s) Kakkosauto ***
- V22t) DVD-soitin ***
- V22u) Kotitietokone
- V22v) Internet kotona (laajakaista, modeemi) ***
- V22x) Pelikonsoli (esim. Playstation, Xbox) ***
- V22z) Digikamera

***c = Kysytty 1999,2004 ja 2009 ”Koti tai lapset”

*** d, f, g, h, t = Ei kysytty vuonna 1999

*** s = Kysytty 2009 ja 2014

*** v = Vuonna 1999 ”internet-yhteys”

*** x = Vuonna 1999 ”tv-peli”

KULUTUKSEEN JA ELÄMÄNTAPAAN LIITTYVÄT ASEENTEET

V23 Ota kantaa seuraaviin väittämiin

(1= Täysin samaa mieltä; 5= Täysin eri mieltä)

V23a) En välitä muodista vähääkään.

V23b) Minulle on tärkeää, mitä muut ihmiset minusta ajattelevat.

V23c) Pidän hyvää huolta ulkonäöstäni.

V23d) Olen huolissani kulutukseni vaikutuksesta ympäristöön.

V23e) Ostoksia tehdessäni laatu on minulle hintaa tärkeämpi.

V23f) Mielestäni nuoremmat sukupolvet kuluttavat vastuuttomasti.

V23g) Haluan saada nautintoa kulutuksestani.

V23h) Käyn paljon ulkona syömässä.

V23i) Kauneus ja hyvä ulkonäkö auttavat menestymään paremmin elämässä. ***

V23j) Useimmat ongelmani helpottaisivat, jos talouteni käytössä olisi enemmän rahaa.

V23k) Niin sanottu korkeakulttuuri on mielestäni ”snobbailua”.

V23l) Jokaisen pitäisi säästää pahan päivän varalle.

V23m) Kiertelen usein kaupoissa/ostoskeskuksissa perheeni, puolisoni tai ystäväni kanssa shoppailemassa. ***

V23o) Ostan usein kirpputorilta / kierrätyksestä.

V23p) Koen etten saa kuluttaa haluamiini asioihin vaan, minun pitää tinkiä paljon omista tarpeistani perheen hyväksi.

V23q) Maailmassa on liikaa tavaraa ja elämä on liian kulutuskeskeistä.

V23r) Juon mielelläni viiniä ruoan kanssa.

V23s) Koen eläväni säästäväisesti.

V23t) Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja kulutuksessani.

V23v) Teen usein heräteostoksia.

V23w) Kuuntelen mielelläni klassista musiikkia.

V23x) Mielestäni ihmisten pitäisi elää niin, että lapsille jää kunnan perintö.

V23y) Mielestäni plastiikkakirurgia on hyväksyttävä keino kohentaa ulkonäköä. ***

V23z) Olen huolissani kuluttajille myytävän ravinnon alkuperästä ja sen sisältämistä terveysriskeistä.

V23ä) Rahoitan ostoksiani säästämällä etukäteen.

V23ä) Velanottoa tulisi välttää.

*** i = Kysytty 2009 ja 2014

*** m = Ei kysytty 1999

*** y = Kysytty 2009 ja 2014

SUKUPOLVET JA IDEOLOGIAT

V26 Mikä nimitys seuraavista kuvaa parhaiten omaa sukupolveasi (valitse vain yksi)?

1= suuret ikäluokat	8= lamasukupolvi
2= suuren murroksen sukupolvi	9= pullamössösukupolvi
3= lähiösukupolvi	10= uusavuton sukupolvi
4= tietotekniikkasukupolvi	11= x-sukupolvi
5= sodan ja pulan sukupolvi	12= y-sukupolvi
6= hyvinvoinnin sukupolvi	13= z-sukupolvi
7= jälleenrakennuksen sukupolvi	14= jokin muu tai ei nimeä

V27 Mihin yhteiskuntaluokkaan katsot lähinnä kuuluvasi (valitse vain yksi)?

1= Yläluokka	4= Työväenluokka
2= Ylempi keskiluokka	5= Ei mikään luokka
3= Alempi keskiluokka	6= Muu

V28 Minkä puolueen koet itsellesi tärkeimmäksi (valitse vain yksi)?

1= Kokoomus	5= Vihreät	9=Muu
2= Keskusta	6= Vasemmistoliitto	
3= Perussuomalaiset	7= RKP	
4= SDP	8= Kristillisdemokraatit	

TOIMINTA ARKIELÄMÄSSÄ

Missä määrin uskot seuraavien tekijöiden vaikuttavan itsesi kohdalla näissä monille mahdollisessa tilanteessa? (1= Ei vaikuta lainkaan, 5= Vaikuttaa paljon)

V33 Isohkon lainan ottaminen ***

V33a) Tärkeä periaate, joka kertoo, onko lainanotto oikein vai väärin

V33b) Lainanoton mahdolliset ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.

V33c) Lainanotosta itse hankkimani tiedot.

V33e) Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.

V34 Perheen muutto toiselle paikkakunnalla ***

V34a) Tärkeä periaate, joka kertoo, onko muuttaminen oikein vai väärin

V34b) Muuttamisen mahdolliset ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.

V34c) Muuttoa koskevat itse hankkimani tiedot.

V34e) Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.

V35 Työpaikan vaihtaminen ***

V34a) Tärkeä periaate, joka kertoo, onko työpaikan vaihtaminen oikein vai väärin

V34b) Työpaikan vaihdon ei-toivotut seuraukset tulevaisuudessa.

V34c) Työpaikan vaihtoa koskevat itse hankkimani tiedot.

V34e) Asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot.

*** Huom! Muuttanut muotoilu kaikissa kysymyksissä. V34 Kysytty aikaisemmin (ks. Sarpila ym. 2010, 52-53).

V37 Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin?

(1= hyvin kiinteästi; 5= en lainkaan)

V37a) Perheeseen

V37b) Ystäväpiiriin

V37c) Koulu-/työyhteisöön

V37d) Asuinyhteisöön (esim. naapurusto)

V37e) Internet- tai verkkoyhteisöön ***

V37f) Kaupunginosaan tai kylään

V37g) Kaupunkiin tai kuntaan

V37h) Seurakuntaan tai uskonnolliseen yhteisöön

V37i) Harrastus- tai muuhun vapaa-ajan seuraan

V37j) Suomalaiseen yhteiskuntaan

V37k) Euroopan unioniin

*** e = Kysytty 2009 ja 2014

Turvallisuus, epävarmuus ja riskit

V38 Ihmiset kokevat erilaisia asioita tärkeiksi. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat sinulle?

(1= Erittäin tärkeä; 5= Ei kovin tärkeä)

V38a) Itsekunnioitus

V38b) Mielenkiintoinen elämä

V38c) Kansallinen turvallisuus

V38d) Rakkaus

V38e) Maailmanrauha

V38f) Aineellinen hyvinvointi

V38g) Mukava elämä

V38h) Hyvä ulkonäkö ***

V38i) Taloudellinen tasa-arvo

V38j) Muu tasa-arvo

V38k) Tunne, että on saanut jotain pysyvää aikaan

V38l) Vapaus

V38m) Riippumattomuus

V38n) Terveys

V38o) Työ

V38p) Vapaa-aika

*** h = Kysytty 2009 ja 2014

V39 Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa?

(1= Hyvin merkittävä; 5= Ei lainkaan merkittävä)

V39a) Ydinvoiman lisärakentaminen

V39b) Huumekauppa

V39c) Itärikollisuus

V39d) Maahanmuutto ja siirtolaisuus ***

V39e) Työttömyys

V39g) Äänestämättä jättäminen

V39h) Rikolliselle langetettujen rangaistusten alhainen taso

V39i) Televisio- ja muu viihdeväkivalta

V39j) Pornografia

V39k) Prostituutio

V39l) Tartuntataudit ja sairauksien leviäminen

V39m) Elintaso-ongelmien lisääntyminen (esim. ylipaino) ***

V39n) Muuttuvat arvot ja asenteet ***

V39o) Arkielämän kaupallistuminen ***

V39p) Ulkonäön merkityksen korostuminen ***

V39q) Geeniteknologia

V39r) Ympäristöongelmat ***

V39t) Väestön ikääntyminen ja ”eläkepommi”

V39u) Maailmanlaajuinen väestönkasvu

V39v) Kansainvälistyminen

V39x) terrorismi ***

*** d, m & p= Kysytty 2009 ja 2014

*** l, n, o, r & x= Ei kysytty 1999

V40 Kuinka paljon koet sisältyvän riskejä tai epävarmuutta seuraaviin omissa elämässäsi***

(1= Hyvin merkittävä; 5= Ei lainkaan merkittävä)

V40a) Työttömyys

V40b) Määräaikaiset työsuhteet

V40c) Osakesijoitus

V40e) Lainojen takaus

V40f) Pankkisäästäminen

V40g) Ylikuluttaminen

V40h) Uhkapelit

V40i) Heräteostokset

V40j) Matkustaminen

V40k) Ylinopeutta ajaminen autolla

V40l) Lentäminen

V40m) Sairastaminen

V40n) Lääkkeet

V40o) Alkoholi

V40p) Huumausaineet

V40q) Iltaisin ulkona liikkuminen

V40r) Ventovieraiden kanssa puhuminen

V40s) Satunnaiset sukupuoli-suhteet

***Kysymys 1999: ”Kuinka paljon koet epävarmuutta seuraavien asioiden takia?”

***Kysymys 2004 & 2009: ”Kuinka paljon koet sisältyvän riskejä seuraaviin omalta kannaltasi?”

Tulot, menot, säästöt ja lainat

1999-lomakkeessa kysyttynä rahayksikkönä oli markka ja myöhemmissä lomakkeissa euro. Markkamääräiset summat on muutettu euromääräiseksi siten, että 1 euro = 5,945573 mk.

V41: Minkä suuruiset suunnilleen ovat henkilökohtaiset nettotulosi kuukaudessa?

(Käteen jäävät tulot eli palkat eläkkeet ja sosiaalietuudet verotuksen jälkeen) N. ___ €

V42: Entä kotitaloutesi kaikkien jäsenten yhteenlasketut nettotulot kuukaudessa?

(sisältäen omat tulosi) N. ___ €

V43: Kotitalouteeni kuuluvilla on asuntolainaa yhteensä? N. ___ €

V44: Kotitalouteeni kuuluvilla on jotakin muuta lainaa tai luottoa yhteensä? N. ___ €

*** 1999,2004 ja 2009 kysytyistä auto- ja opintolaina-kysymyksistä muodostettu summa-
muuttuja ja yhdistetty tähän.

V45: Minulla on kulutusluottoa tai pikavippejä?

1 Kyllä 2 Ei

V46: Kotitalouteni muilla jäsenillä on kulutusluottoa tai pikavippejä?

1 Kyllä 2 Ei

V47: Tulot ja lainanhoitokulut huomioon ottaen, koetko olevasi ylivelkaantunut?

1 Kyllä 2 Ei

*** Kysytty 2009 ja 20014

V48: Onko sinulla ollut maksuhäiriöitä? ***

1 Ei koskaan 2 On aiemmin, mutta ei juuri nyt 3 On tällä hetkellä

V49: Onko kotitaloutesi muilla jäsenillä ollut maksuhäiriöitä? ***

1 Ei koskaan 2 On aiemmin, mutta ei juuri nyt 3 On tällä hetkellä

*** V48 ja V49: 1999, 2004 ja 2009 myös vaihtoehto "4 En tiedä".

